अलंकारोदाहरणम्
पत्राणि ४४

नं० ८०६ - घ
लंकारोदाहरणम्
पत्राणि ४४

४४ पत्र

अलंकारोदाहरणं ४४

१२८

श्र· त्रं· का· ३· १

ॐश्रीगुरवेसरस्वतीरूपायनमः ॥ ॐनमस्कृत्यपरांवाचममलांविद्वज्जनसम्मताम् कोप्यलंकारस्
णाणोदाहरणमात्रकम् इहार्थपौनरुक्त्यंशब्दपौनरुक्त्यंशब्दार्थपौनरुक्त्यंचेतित्रयःपौनरुक्त्य
प्रकाराः तत्रार्थपौनरुक्त्यंमध्येदोषः हरिणनयनासारंगाक्षीकुरंगविलोचना कमलवदनासा
नीवास्यासरोजसमानना विलुलितकचावाचाचलत्केशीचलत्स्त्रीककरोत्कटाहरतविरतौसंभोगान्ते
विलोकयकामिनीम् आस्वादावभासमानंपुनरुक्तवदाभासम् इदंचवाक्यार्थपदार्थगतत्वेन
प्रथमंद्विधाभवत्समस्तासमस्तपदाश्रयत्वेनचतुर्विधंभवति तत्रवाक्यार्थगतंसमस्तपदाश्रयंय
था तस्मिन्वनितेभयुष्मान्पातान्सर्वंसर्वदाख्यातः हिमवानवनसदावो विश्वत्रसमागतःख्या
तिम् वाक्यार्थगतसमस्तपदाश्रयंयथा साधनसदावतश्रेयःप्रदासर्वत्रपार्वती कृपापरासतःपातु
गौरीकल्याणदायिनी पदार्थगतंसमस्तपदाश्रयंयथा वतहंतासितःकालोगोविभावसुर्दीपिती
लिपास्यदावसुतन्क्षेत्रराजयशोभवा यथावा भवसंकरडादाराध्यपतःमहासत्त्वसमपवीर गिरिसं
हरंतहंतेरादारंसासदासेमा अत्रप्राकृतपदेभावसंकरइतिजादाराध्यपतपदेइतिसत्त्वसमपवी
रगिरिसंहरंइति तुहंतेइतिरादारसाइतिच समस्तपदाश्रयमर्थपौनरुक्त्यम् संस्कृतपदेतत्

हेतुकत्वं आपन्नप्रसवविपद्भूतसंसारकस्य ह्रासमसमन्तुः उत्पत्तिः नष्टांतरः नत्वप्रवीरवमित्रिक इत्यर्थः यद्वा
संसारसंस्काराज्ज्ञानाद्वा।
इत्यकारागद्वेषादयो महागिरिविंध्यासमेस्तद्धासंसोत्साहं अत एव इत्याहारं नलमात्रे भोज्यं अकिंचनं सा
संहृतं तत्त्वमसारान्निवर्तनं नास्तीत्यर्थः इयांस्तु नत्र विशेषो यद्भाषामम्भावे शालन्नाणेन विचेणसह
समसंकरः पदार्थगतसमस्तपदाश्रयं यथा दारुणः काष्ठेनान्तो भस्मभूतविकरः परः रक्तशो
णार्विकृत्तखंडः पातनः पावकः शिखी यथा वा अरिव यदेहशरीरः सहसारथिसूतनत्वरागपादातः
भातिसदानन्दपारा अस्थिरतायामसवत्तितलतिलकः शब्दार्थपौनरुक्त्यं व्यंजनमात्रपौनरुक्त्यं स्वरव्यं।
जनसमुदायपौनरुक्त्यं च तत्र व्यंजनमात्रपौनरुक्त्यं सत्तुप्रासः प्रायश्चास्यएकद्वित्रिचत्वारो व्यं
जनमात्रकस्य समस्तासमस्ताश्रयत्वेन पौनरुक्त्ये भेदाः क्रमेणोदाह्रियंते तत्र समस्ताश्रयः प्र
कन्तरे यथा ययायायायाय्यायाद्ययंयोयोयंयेयययेययाम् ययुयायियियेयाय ययेयायायायाय
युक् एषः श्लोको देवीशतकस्य अपि जनः ययादेव्याहितभूतयायुयंभवंतः आयायाः विभूय अ
याः समयययुम प्रभवस्यहितेहतत्तदेवीनिभावः यः यः अयं लोकः यांपयययंयाम्ययेययथायात्रवशपमा

श्र· लं यथायथुयायियियथासक्कगत्याइयायत्नगासयथुभिरश्वेर्यांतिगाव्छतितत्क्वीसः यथुयायीसूर्यः तं
ड· यथुयायिनंयातीतियथुयायियः रविमंडभेदीसकइत्यर्थः तस्ययानंयागतिः तयायाइति अत्र
२ यापिहृशप्तेइतिक्किप् तयायथुयायियियासूर्यमंडलेभेदगमइत्यर्थः क्विंतोयातत्वेनजहा।
तीतिपरिभाषावचनात् यातोधातोरिग्नाकारतोपेक्कतेउपसेतत् योयोजनत्स्मांदेवीशरणमेति
ससूर्यमंडलभेदगत्यागव्छति सच्यते इतितात्पर्यार्थः गोविंदभगिनीदेवी तदंमेतज्ञतिप्रदाइत्या
गमः अनयश्च यादेवी अयायायययेये अयोज्ञानंप्रदेवस्तुतल्लेवाकथ्यते तस्यअयः अयायः अय
तामयःयाभिस्तदर्थम् अयायायज्ञानप्राप्तयेययोशिश्रियेयस्मादेवीअयथुक अयेनज्ञानेनयता
गमेनवायुनक्किसखधाति अयनामायःभावेचत् एयइतिपङ् आङ्ःपूर्वस्यत्याधिरूपम् असम
स्ताश्रयप्रकारान्तरोयथा सिद्धानांसाधकाध्रतितियरकहृत्याध्यासिनांध्यानसाध्यमानाविंध्यसाधुसं
ध्याविधिमयिद्यतोदीपितोनांप्रबंधाः अभस्याध्यातयावद्धिधुविधुतसधाम्भोधिभोधोस्यद्याथाहि
ष्टोबाधाविद्रथाविद्यत्रविविधध्याधिविधंसनंवः समस्ताश्रयोऽप्यत्तरोयथा दीनांदीनांदवेोद
नं तितनाद दिनेदिने तितिन्त नंदनानेदातडनोदिततंदतम् असमस्ताश्रयोऽप्यत्तरोयदा दिग्द्वा २

रणिप्रतिरूपयेर्वाणिसर्वाणिनेस्मैनेस्मैभूर्तंभुवनमखिलंधारणायारवशपम् त्वंचावशंपञ्चरसि।
रमिकामंतिमतोनयनेनिन्यायनेभगवतिनतच्छितनः किंनयामि समस्ताक्षयचत्वतत्तरोयथा त
नःसोमंसितेसामितनंतंसस्मंतंसतताम् अनाम्मोनसमति स्तनीस्तनमस्तनसा समस्ताक्षयस्या।
त्तरोयथा कमलदृशःकमलामलकमनीयकांतिवपुरमलम् कमलंकुरुतेनावकमलापतितो।
पियोविमलः समस्ताक्षयचत्वतरत्तरोयथा सदत्तान्वासवादिदेवतासंस्तवस्तनः सदासतम
तिंदेवःसवितावितततांसताम् असमस्ताक्षयचत्वरत्तरोयथा स्फुतिरसिकडरसिकलितरुक।
लितरुजालहरिजालहरिणनमः हरिणनमचततस्तवतनःनवस्याघशोरासिः कोमलमध्यम
पुरुषवर्णानांचाप्सत्रियाहृति यथा गांगंगायतमंगलानिविगलन्नागास्यवातोन्नमवानानाम।
स्नाममानमवटंरसर्दस्यवोपर्नंदेः वंडाडंस्वरमंडमालवलनावावालवेवीचलच्छुडाभ्रस्तिजडांस्रमं
डलनडुहिंडीरपिंडपयः अत्रगकारनकाराभ्यामध्यमत्वम् रकारडकाराभ्यामपरुषत्वम् चकार
लकारभ्यांकोमलत्वम् यथावा निर्गलविनिर्गलच्छलगुलाकरालैर्गलैरमीनडितितांडितोड्ड
मरदिंडिसोड्डामराः मराचमनचंचुरप्रचुरचंचरीकोक्षयाः पणःपरिणतित्वणदनरनज्ञानमादे।

प्रे॰ ३॰ तिनः सर्वंजननसमुदायपौनरुक्त्यं यमकम् तत्र सर्वपदयमकं यथा योयःपशुपतिनत्रेत्रेरुवि
२ रवन्नजायते नस्यतस्मान्यनेत्रेषुरुविरेवनजायते आद्ययमकं यथा राज्ञीवराज्ञीवशालोलभृंग
मस्तनमस्तंतनिभिस्तनूनाम् कांतालकांताललनाः स्वराणंरत्नोभिरतोभितम्द्हंनम् मध्य
यमकं यथा नवपलाशपलाशवनंपुरःस्फुटपरागपरागतपंकजम् स्फुटलतांतलतांतमलो
कयत्मसुरभिंसुरभिंसुमनोभरैः अंतयमकं यथा किंशाड्ववार्तिनवकार्तिकेयःशशीजितोयेन
सकार्तिकेयः उत्खातदंतोगणनायकस्यस्वामीयदंतोगणनायकस्य स्थाननियसंविनायमका
भावेनुप्रासःएव यथा दलदलदलसमैरुत्पलैरुज्जनम्भो कलकलकलकेलैरु चक्रैश्चकोरैः
कचकचकचकांतंधौतमाकृष्यरात्रेः कुमुदमुदमदंवनेवचक्रेमृगांकः यथावा यःश्रीखंडवने
नाखंडनमगान्नासीच्चनासीरतः नासोयोनजहारहारवचनोयोऽप्यपियोऽप्यात्तयासोयंसत्सयसत्स
नस्यनवधिः किंनिर्मिमेनिर्ममे संतापोभवतावनाकरुणानैवैनावतीनावकी शब्दार्थपौनरुक्त्यं
मत्तत्वदोषः यथानदन्वयेमुद्रिमतिप्रसूतःशुद्धिमतः दिलीपइतिराजेंदुरिंदुःक्षीरनिधाविव ता ३
त्पर्यभेदवत्तुलाटानुप्रासः यथा तालानोपतिगुणाज्जालादेसाद्दिश्यपद्धि चिरंतिरश्चकिरणाएगा

ह्रिआइरौतिकमलाइकमलाइ तेहाज्ञायंतेगुणायरोतेसहृदयैःरस्यंते रविकिरणानुगृहीता
निभवंतिकमलानिकमलानि वर्णानांखड्गाद्याकृतिहेतुत्वेचित्रम् तत्रखड्गाबंधोयथा सपात्री
भविताभोत्ततरणलक्ष्याभवारस समस्तजनतायासमस्तशाभिन्नताभिरः पद्मबंधोयथा भास
तेप्रतिभासाररसाभाना हृताविभा भाविताना स्वभावादेदेवाभावततेसभा गोमूत्रिकाबंधोयथा नौ
मिगंभीरसंसारसागरत्तयवाडवम् स्वामिनंभीमसंभाररागरागात्तसवाडवम् अत्रवर्णानांलिपौख
ड्गाद्याकारोत्पत्तौ तत्तत्त्रियतस्थानविनिवेशित्वेन हेतुत्वम् एषांछदलेषुनिर्गमप्रवेशाभ्यांश्लि
ष्टत्वरत्वम् विदिग्दलेषुतत्तथाकर्णिकान्तरंतश्लिष्टमेव प्रतिलोमानुलोमादिचित्राकारहेतुत्वेन
यथा रेहसिनंरणाग्निहेरसाहसनोसमरमूलरसनोसहसा माररणाणा अररसाणोहणिश्यासररव।
श्रणिहणे राजसेनंदनशिवेरसाहसनस्मरपरसदस्सहसासाररत्नाकररसास्त्वेहनिजःस्वास्व
नानिपने भाषासमावेशोपियथा इहहिकिलवसंतेसैनरीरणउपुंजचक्कुरणधवलदेहावहे
लेवसंतिनरलसलिसमूहाहारिढ्ढंकारिकेदावहूलपरिमलालीसंदरंसिंधुवारम् गच्छक्रिय
तेपियथा स्तनजघनभराभिरामशाढं गमनमिदंमदिराक्षणेतत्त्वणायाः कथमिवसहसावि।

अ.५.
५
लोकयंतःविषमशरज्वरजर्जरांगवान्ः कथमिवनलः इतिगूढक्रिया अपशब्दाभासत्वेपियथा
यथा प्रकाशारदपयुंमस्यविदग्धोदाम्बुदावली प्रज्ञात्मनेनविमलाख्यिनाहंसपालिविहताम् अ
न्तरच्युतकेपियथा मेवकंतमसमायानाजितस्यकरुणावतः कस्यघाशैशिशिरीरात्रिंनयंतिनव
मानवः अत्रजितस्येत्यत्रजनस्येतिकृतेस्वरपरिवृत्तः कस्यघाइत्यत्रचकस्यघाइतिकृते अन्त
रच्युतकमेव मत्यत्रमरुत्फाकारत्वाद्यंविज्ञेयम् इतिशब्दालंकारप्रकरणम् उपमानोपमेय
योःसाधर्म्येभेदाभेदतुल्यत्वेउपमा इयंचसाधारणधर्मस्यनिर्देशानिर्देशाभ्यांप्रथमंद्विधानिर्दे
शेप्यनुगामितयावस्तुप्रतिवस्तुभावेनचेतिद्विधावस्तुप्रतिवस्तुभावस्यबिंबप्रतिबिंबतया
पर्यायेणपृथगुपात्तत्वेनचेतिद्विधाइत्यस्याःसामान्यरूपम् तत्रसाधारणधर्मस्यअनिर्देशोयथा
बिंबोष्ठएवरागस्तेतन्विपूर्वमदृश्यत अधुनाहृदयेप्येषमृगशावाक्षिलक्ष्यते अत्रमृगशा
वाक्षीत्यत्रचलत्वदीर्घत्वादि अनिर्दिष्टम् साधारणधर्मस्यानुगामितयाएकरूपेणनिर्देशो
यथा प्रभामहत्याशिखयेवदीपस्त्रिमार्गयेवत्रिदिवस्यमार्गः संस्कारवत्येवगिरामनीषीत
यासपूतश्चविभूषितश्च अत्रपूतत्वादिअनुगतम् साधारणधर्मस्यवस्तुप्रतिवस्तुभावेबिम्ब ५

प्रतिबिंबतया निर्देशो यथा। पांड्योयमंसार्पितलंबहारः क्लृप्तांगरागो हरिचंदनेन आभाति बा

लातपरक्तसानुः सनिर्झरोद्गार इवाद्रिराजः अत्र हारांगरागयोः निर्झरबालातपौ बिंबप्रतिबिं

बाभावेन निर्दिष्टौ साधारणधर्मस्य वस्तुप्रतिवस्तुभावे पर्यायेणोपादानं यथा नस्पोप

रिविभौ नीलमानय यंत्र्यगाज्जन वारिधेरिव पीनाम्भः श्यामलं मेघमंडलम् अत्र नीलश्यामल

योः पर्यायेणोपादानम् इयं च कचित्पदार्थवृत्तिः वाक्यार्थवृत्तिश्च भवति तत्र पदार्थवृ

त्तिर्यथा विरहेणामन्दरेणाव हस्यत्र्य हरप अरविंद मद्दिर्घवंतम्मा लिम्रा इव दस्यस्त्वपडवोर अत्र

इव महाद् वाक्यार्थवृत्तिर्यथा जनयित्र्याः कैलासाच्चरति स्मा विदितो भवत्र रत्नसूतेर्भुन

अप्रवक्त्र इव शैवपि: इयं च द्वयोः प्रकृतयोः अप्रकृतयोश्च औपम्यसंसूचिता भवति तत्र

प्रकृतयोर्यथा सदयं बुभुजे महाभुजः सहसोद्वेगमियं व्रजेदिति अचिरोपनतां स मेदिनीं नव

पाणिगृहीतां वधूमिव अत्र वधूमेदिन्योः प्रकृतयोः सदयोपभोगसमस्वितम् अप्रकृतयो

र्यथा त्वरेणातस्यामस्तनस्केनेव अजालिप्तायामभिनातुवावि अधान्यपुष्पाप्रतिकूलशाखाश्रो

तर्वितंत्री विववाद्यमाना अत्रान्यपुष्पावितंत्र्योर अप्रकृतयोः प्रतिकूलशाहत्वेमसमस्वितम् इय

ग्र॰ ५॰ मेकदेशविवर्तिन्योपि यथा कमलदलैरधरैरिव दशनैरिव केसरैर्विराजन्ते अलिवलयैरलकैरि
५ वकमलैर्वदनैरिव नलिन्यः अत्र नलिनीनामर्थान्नायिकः उपमानत्वेनोपात्ताः इत्येकदेशविव
5 र्तिनम् इयं चोपमानोपमेययोः सादृश्यपदार्थैकल्पितेत्साधर्म्यकल्पितोपमा तच्चोपमानगत
त्वे यथा आवर्जिताकिंचिदिव स्तनाभ्यां वासो वसाना तरुणार्करागम् संजातपुष्पस्तवकावन।
म्रा संचारिणी पल्लविनी लतेव अत्रोपमानगतत्वेन संचारिणीत्वं कल्पितम् उपमेयगतत्वे यथा
तेणसउणाहि नलिणीहविरोहगगनणाम्मीहिरामस्सकुप्पयअक्कासि अगानेणीमसलोर्धचंदस्मिज।
इविही तेनमतननाभिनलिनेहरैः गगनांगनाभिरामस्य षट्पदकादिनगाञोमलइव चंद्रे यत्र
विधिः अत्रोपमेयस्य षट्पदाक्कादित्वं कल्पितम् वैधर्म्येणापीयं यथा यथैव तमसा सूर्यो
विरुध्यां(रूपा) ममामगात् तथैवाकाशगंगापि ज्योत्स्नायाश्च निपीडिताम् इयं चैकस्य नानोपमानोपा
दाने मालोपमा भवति यथा वनोद्यानच्छायामिव मरुपथ्याद्दावदहनात् धाराम्भोवापीमिव
विषविपाकादिव सुधाम् प्रचुडादुन्मादात्प्रकृतिमिव निस्तीर्थविरहात् लभेपंद्वन्द्वं किं निरुपम
रसांशांकरकदा अत्रच्छायावापीसुधाप्रकृतीनामुपमानानां जातिगुणद्रव्यक्रियात्वम् उपमेय ५

नानाभेदेऽपि मालोपमा यथा॥ अंगं ऋतुस्पृशन्तिमिन्नमिव क्षतजस्खली हृणं रविस्तपतिनीचइवाचिरात्॥
तोयं प्रसीदन्नेत्रिमित्रमिव क्षतजस्खली हृणं रविस्तपतिनीचइवाचिरात्॥(९)॥ मनोरिव धर्मिचेतः का
मीरतिरिन्दुरिव शोषमुपैति पंकः॥ एकस्यैवोपमानोपमेयत्वेऽनन्वयः॥ यथा युद्धेऽर्जुनेनोऽर्जुन इव मा
थितप्रतापो भीमेपि भीम इव वैरिषु भीमकर्मा न्यग्रोधवर्तिनमथाधिपतिं कुरूणामन्याशनार्थं
मथितं गमनतरा—रेण अत्र सब्रह्मचारिनिवृत्तिः फलम् एतदभावेन नायमलंकारः यथा तस्मात्त
दैवपरिपालयतः प्रजामेकरूपं कटमलितकरणी जरेयम् यज्ञर्भत्रुपमिवमामनुशास्ति मोय
मयापि तन्मयि गुरुर्गुरुपतपात्॥ द्वयोरन्योन्यमुपमेयोपमाऽपमानोपमेयत्वे इममनुवर्तिते द्वयं
वोपमावत्त्वत्यत्रप्यानत्रसाधारणधर्मस्य प्रनिर्देशो यथा खमिव जलं जलमिव खं हंस इव चन्द्रश्चन्द्र
इव हंसः कुमुदाकाराः तारा तारकाकाराणि कुमुदानि अत्रैनैर्मल्यादि अनिर्दिष्टम् साधारणधर्मस्यानि
र्देशो यथा उद्यत्स्नानायुगपदुन्मिषितेन तावत्सद्यः परस्परतुलामधिरोहतां द्वे प्रस्पन्दमानपरुषेत
रतारमन्तचक्षुरस्तवप्रचलितभ्रमरं च पद्मम् अत्रोन्मिषित—मनुगामिता राभ्रमरयोः बिंबप्रतिबिं
बभावः प्रस्पन्दमानप्रचलितयोः पर्यायत्वम् अत्रोपमानोपमेयविरहः फलम् तदभावेन नायमलं।

ग्र॰ऽ॰ कारः यथा सविता विधवति विधुरपि सवितरति तथा दिनंति यामिन्यः यामिनयंति दिनानि च सुख
६ दुःखवशीकृते मनसि उपमानविरहो मम: यथा देवाकर्णय नाकिनां पुरि नृणां लोके पुरे भोगि
6 नामासन्केचन संति केचन तथाप्यासंति ये केचन तन्मध्ये न बभूव नास्ति भविता नाहं न नीतो न तो
कांतो काव्यरतो मनोरिपुहतो कीर्तौ च यत्नो मम: यथा वा भ्रमर भ्रमता दिगंतराणि कविरासा
दितमीदृशं क्वचित्त्वया वद सत्यममपास्य पक्षपातं यदि जातीकुसुमानुकारि पुष्पम् यथा वा फुल्लं
तो मरिहासि कंटककलिआइ केअइवणाइं मालईकुसुमसरिच्छं भमर भमंतो न पाविहिसि स
दृशानुभवाद्वस्त्वंतरस्मृतिः स्मरणम् यत्र च स्मर्यमाणेनानुभूयमानस्य अत्रानुभूयमानेन स्मर्यमा
नस्य माहात्म्यपरिकल्पने हीनम् तत्र स्मर्यमाणेनानुभूयमानस्य माहात्म्यकल्पने यथा अतिशायितसु
रासुरप्रभावं शिशुमवलोकयते वैव तस्य रूपम् कुशांकुरमननमविद्विषां प्रमाथे धनपनुषं परबुद्धे नेद्दनेस्म
रामि अननुभूयमानेन स्मर्यमाणस्य माहात्म्यपरिकल्पने यथा तस्यास्तीरे रचितशिखरः पेशलैरिं
द्रनीलैः क्रीडाशैलः कनककदलीवेष्टितः प्रेक्षणीयः मद्गेहिन्याः प्रिय इति सखे चेतसा कातरेण
प्रेक्ष्योपान्तस्फुरिततडितं त्वां तमेव स्मरामि अपंचोपवन्नास्यरूपेण भवति स्पर्शोन्नामे चलवोकित ६

न्दुधाम्नि द्दिनांस्त्वंदरिवी स्समानः विवाहसोमानलधूममलेखामीलत्कपोलां भवतीं स्मरामि अत्रमे
घलवधूमलेखादीनां बिंबप्रतिबिंबभावः सार्द्रमुदंचयत्कृतनदकोव:सोल्लासमलत्मीप्रतिबिंब
गर्भः कुर्वन्त्रसंत्यमनाप्रवाहस्सलीलराधास्मरणं स्मरारेः अत्रकुसद्वाप्रनिर्दिष्टम् सोल्लासस
लीलत्वयोः पर्यायनिर्देशः अतिशायितस्तराष्टरप्रभावमित्यादावतिशायितसुराष्टरत्वमनुगा
मि वैधर्म्येणाप्ययं भवति यथा यस्य प्रतापेन कदर्थ्यमानाः प्रत्यर्थिसामंतमदामहिभ्यः अंतस्स
रं चंदनपंकिलानि प्रियाकपालीपरिवंतनानि अत्र प्रतापानलचंदनपंकिलत्वयोर्वैधर्म्यम् स
दृशानुभवादभीष्टचिंताभ्यासोविनोदः तरस्मृतत्तगंगातरंगपाटलानवसिंहदृशिरणांकोत्तीरे
अगार्धणिवणस्य खोसियणा असस्सरड़ यथा वात अतीर्थसलिलेन दीर्घिकासल्पमंतरितभूमि
भिः ऊर्मिः सोपवासमस्टजेन विस्मरे संविकाथफलानि मूरस्तपः अत्र मितत्वादि अनिर्दिष्टम् गारा
गाहतत्कं कीर्तिप्रवाहमवलोक्य रीहस्वं अमरेहि अज्जगामिआहीरो अहिद्द मणोनकेण अत्र दीर्घ
तरत्वाद्यं नगतम् संमदृतिदिग्धसर्वंनपोवणाद्देवमेवमानम्मतम्मपि मणसिदाणं बिम्मत्तलाभ्र
नमम दावनम् अत्र संस्पृष्टत्वविमलत्वयोः पर्यायत्वम् तीर्थतडाकयोः बिंबप्रतिबिंबभावः॥

अ॰ ङ॰
२
7

अभीष्टसिद्धेनन्तरं शास्त्रस्य यथामन्त्रावायश्चापालः समस्ति हरसे तिष्ठ विकंच कयताभ्यां रसन्नवकम
नयंकीमंधुलिहाम् वियोगे गोरांगपाण्डुजललतिकयोः किंचरसिकोन्नपस्लेयाधारेषु भिनवसृणाली
रभजन्त अत्रकलवकुसुमस्तवकमारन्वाद्यनिर्दिष्टम् यदि श्राणापिश्रामंरावकककविणोवसन्तमास
हिअमेषुमहुरकेइलावअणमवणमहाममलमइ अत्रमधुरवमनुगामि ललिआलअपरिव
लणावअनेनहूगाअमनेहारिणइस्यभाविछ्गुच्छमच्छहरकलंककलिअविलेपइ अत्रालककलं
कयोर्बिम्बभावः वलनकलंकयोस्तु पर्यायत्वम् अनभूतवासनानवेधःसंस्कारः यथा दानंवाञ्छ
तिददातिणोपिनयनेवामकरः कज्जलंभोजेणंभुजंगंदक्चरयितुंवामेपिवामेतरः इत्यस्यसमशिति
नेभगवतोरेवंवपुःपश्यतोःसाधरस्मितलांछिनंदिशाडवोवक्त्रंमनोवांछितम् सम्यानिद्धिषत्ता
कुलानिसमितित्वलवक्त्राधारानलेनाथासिश्चितिवदिवाचिवहुशोदेवस्कृतायापुराणकाणजंभ
सिपालमहिषीप्रत्याशयापाथसः कोनारेत्यविनाविसंचनिमग्नः पोस्तुःक्रपानेहशो पुरस्तंव्या
गोवसवलनचकितोहंनतमस्तवः प्रवर्तोविलस्याः किसपिलिखितंदेवहतकः स्फुटोयुवान्यामः
कयसपिमताहकारिणातोगणायेनव्यक्तिं पुनरवयवैस्मेवनरुणा अणवदिवससिविणाशमण २

दृश्यसमाश्रयणाद्रसः भावा महि अगारिणीवराई आपविपियेणापनइ अत्र वाच्यसमसादृश्यमूलः
सादृश्यमूलस्य यथा यत्रेन्द्रनीलगृहपङ्क्तिभिरुन्नताभिरायामिनो मरुज्जवाद्यविभूषिताभिः कं
दंबिनीषु पिहितार्जितराजितास्तनोतांडवं वितनुते शिखिनां समाजः अत्र क्रमस्त्वमनिर्दिष्टम्
उन्नतत्वमन्दगामिगर्जितमरुजवाद्ययोः बिम्बप्रतिबिम्बभावः भूषितराजितत्वयोः पर्यायत्वम् ए
षोपमाद्यनिष्पत्तिः क्रियातिपत्तिः नइ हंतो कमलाणं सरोरुहाणं इह विंभमाणविच्छफोणाश्रणी
पामानन्तो मग्गापते हंतदइआए अत्र विभ्रमाख्यकारणाभाव इति कारणवैकल्यम् नइरोहि
णी अमरणो संकोणाअकरजपअस्सनाकमलेलटहमिआ अणावअनमरक्कअटोज अत्र संको
चाख्यविधुरप्रमत्तयोपनिपातः पुष्पं प्रवालोपहितं यदि स्यान्मुक्ताफलं वा स्फुटविद्रुमस्थम् त
तोनकुर्याद्विशदस्य तस्याभ्नोष्ठपर्यस्तरुचस्मितस्य अत्र विशदताम्र— यत्नगतम् उभौ यदि व्यो
म्नि पृथक्प्रवाहावाकाशगंगापयसः पतेताम् तेनोपमेयेत तमालनीलमामुक्तमुक्तालतमस्य
वक्षः अत्र नीलत्वाद्यनिष्टम् सवृत्तमुक्ताफलराजिराजितं भवत्यखंडं यदि चंद्रमंडलम् अमा
स्वबिन्दुकरणोभिनं शिशिरेनतेनाम्रवत्तेन नवोपचीयते अत्र अमांबुबिंदुमुक्ताफलानां बिम्बप्रति

अ॰ ३॰
८
बिंबभावः राजितत्वशोभितत्वयोस्तु पर्यायत्वम् विच्छित्तिनर्मपरिकर्मविधौ तदीये लोलेक्षणे
त्ववदामि गिरा कियदप्यवेद्म्यन्तः सखि वेत्ति विवेचकोऽस्याः पुष्पायुधो यदि सहस्रविलोचनः
स्यात्। अत्र यदिशब्दात्प्रतीकृतस्य विवेचकत्वादेरनिष्पत्तिः सौन्दर्यमिंदीवरलोचनानां दोलाविलो
लासयदुल्ललास यदिप्रसादाल्लभते कवित्वं ज्ञानातिनतद्गुणापि तत्र मनोभूः ॥ १४ ॥ अभेदप्राधान्ये आ
रोपे आरोपविषयानपह्नवे रूपकम् ॥ इदं च निरवयवं सावयवं परम्परितं चेति त्रिविधम् तत्र
प्रथमं तन्नीयं च केवलं मालारूपकं चेति द्विधैव द्वितीयं समस्तवस्तुविषयमेकदेशवर्त्ति चेति द्वि
धा आद्यम् अवयवं विनैव अवयविनो रूपणान्निरवयवं केवलं मुइं निरवयवं केवलं यथा दासीकृ
तागसि भवत्युचितः प्रभूणां पादप्रहार इति सुन्दरि नास्मि दूये उद्यत्कठोरपुलकांकुरकंटकाग्रैर्यत्
खिद्यते तव पदं ननु सा व्यथा मे अत्र कंटकरूपः अवयवी एव रूपितः न तत्स्थानीयाग्रादयोऽव
यवः यथा वा कुरंगीवांगानि स्तिमितयति गीतध्वनिषु यत्सखीं कांतोदंतं श्रुतमपि पुनः प्रश्नयति
यत् अनिद्रं यच्चांतः स्वपिति तदहो वेद्म्यभिनवां प्रवृत्तास्यासंगे हृदि मनसिजः प्रेमलतिकाम्
अत्र प्रेमलतिकामित्यत्र लतारूपः अवयवी एव रूपितः न तदवयवाः पत्रादयो रूपिताः इति के ८

वलावयविरूपणाद्रूपकमशुद्धम् मालोपमायामिव यत्रैकस्मिन्बहव आरोपितास्तन्मालारूप
कम् निरवयवं मालारूपकं यथा पीयूषप्रसृतिर्नवा मखभुजां दातं तमोलूनये स्वर्गंगाविमनस्कको
लवदनस्त्वलास्मरणोलीलता द्विर्भावः स्मरकार्मुकस्य किमपि प्राणेश्वरीसागरसामाशां त्वमिहदं
वतिप्रतिपदं प्रालेयभानोस्तनुः अत्रैकस्यां प्रालेयभानुतनौ आरोपविषयायां पीयूषप्रसूत्याद्याः
पंचारोपिता इति मालासदृशत्वान्मालारूपकम् पीयूषप्रसूत्याद्याः अवयविन एव निरूपिताः
न तु प्रद्युतरसादयोवयवा इति निरवयवत्वम् समस्तवस्तुविषयं पुनः अत्र आरोपविषया इव आ
रोप्यमाणा शब्दोपात्तास्तदा समस्तानि वस्तूनि विषयोस्येति समस्तवस्तुविषयम् समस्तवस्तुवि
षये श्रोता आरोपिता यदेतिश्रीमम्मटाचार्यैरुक्तम् सावयवं अवयविनां तदवयवानां च रूपणात्
तत्र सावयवं समस्तवस्तुविषयं यथा पादः कूर्मस्त्रयष्टिर्भुजगपतिरयं भाजनं भूतधात्री तैलाम्बुः
समुद्रः कनकगिरिरयं वृत्तवर्तिप्ररोहः अर्चिश्चंडांशुरुग्रैः गगनमलिनिमा कज्जलं दह्यमाना वीर
श्रेणीपतंगा ज्वलति रघुपते त्वत्प्रतापप्रदीपः अत्र कूर्मादीनामारोपविषयाणां पादादीनां चारोप्य
माणानां शब्दोपात्तत्वात्समस्तवस्तुविषयम् अवयविनः प्रदीपस्य तदवयवानां च पादप्रभृतीनां

अ.३. रूपणात्सावयववत्वम् यथा ज्योत्स्नाभस्मच्छुरणधवला बिभ्रती तारकास्थीन्यन्तर्धानव्यसनरसिके
५ रात्रिकापालिकीयम् द्वीपाद्द्वीपं भ्रमति दधती चन्द्रमुद्राकपाले न्यस्तं सिद्धाञ्जनपरिमलं लाञ्छन
9 स्य च्छलेन इत्यत्र पादत्रये अत्रारोपविषया ज्योत्स्नादयः आरोप्यमाना भस्मादयः शब्दोपात्ता इति
समस्तवस्तुविषयत्वं चतुर्थपादे रूपणायाः कापालिकात्वादेर्वा भस्माद्यारोपादीनां रूपणात्सावय
ववत्वम् एकदेशविवर्ति पुनः यत्र केचिदारोप्यमाणाः शब्दोपात्ताः केचिदर्थसामर्थ्यादवसेया इत्ये
कदेशविशेषविवर्तनादेकदेशविवर्ति श्रौता आर्थाश्चेति यस्मिन्नेकदेशविवर्तिनि दिति श्रीमस्य
ज्ञाचात्र स्मरणात् सावयवमेकदेशविवर्ति यथा भवन्तं विश्वेशं प्रियमनुपमामोदमधुरोत्स
मुल्लसिन्नत्रानाविषयवनराजी विकसिताम् भवोद्याने भक्त्यासरतवविशेषोल्लसितया विहर्तुं
भ्रमराः स्यामनवरतविवेकप्रियमाव: अत्र पुष्पवनराजी भक्तयः शब्दोपात्ता: भक्तेः पुनः प्रियान
मत्वादवसेयमित्येकदेशविवर्तित्वम् प्रियाविरहणावयवानां पुष्पवनराज्यादीनां रूपणात्साव
यवत्वम् परम्परया यत्र आरोप्यस्य पर्यारोपः तत्परम्परितं केवलं निरवयवम् तत्र केवलं परम्प
रितं यथा यामिमनोवाक्कायैः शरणं करुणात्मकं जगन्नाथम् जन्मजरामरणार्णवतरणतरं ५

डंबरांचित्रुमम् अत्रपूर्वमंसस्यारोप्यमाणत्वंतदुपरितुंडस्येतिपरम्परितत्वम् नचैतस्यावयवि 10
नपवनतत्तदवयवानांरूपणाकेवलंनिरवयवम् परम्परितंमालारूपकंयथा योदर्शनत्र।
त्रिदिवंपुराणदीपोदर्पिवेदसमुद्रवेगम् नभस्तलंव्याकरणग्रहाणांकाव्यंव्यायाद्यासमस्ति
स्मवोव्यान् अत्रपरम्परितस्यमालासदृशत्वान्मालारूपकत्वम् अनेकस्यानेकारोपाद्रूपकमा।
लापिभवति यथा बाहूबालमृणालिकेकुचतटीमाणिकाहर्यंरतेर्मुक्ताशैलशिलानितंबफ
लकंहासःसुधानिर्जरःवाचःकोकिलकूजितानिविकुरस्येतोभुवश्चामरंतस्याःसूलकुरंगशाव
कदृशः किंकिंनलोकोत्तरम् अत्रबाहूकुचतस्यादीनमनेकेषांबालमृणालिकामाणिकाहर्या
द्यारोपः इयंचश्लिष्टशब्दनिबंधनापिदृश्यते । यथा। नैत्रपुष्करसोदरेमधुमती वाणीविपाशा
मतिश्चेतोयातिनदीनतांकलयतेशोणत्वमस्याधरः चारित्रेनवपापसूदनमहोमासर्वतीर्थाश्र
यःस्नानंवांछतिपार्थिवःपरमितीवोल्लासकंवलाति अत्रपुष्करमधुमत्याद्यारोप्यमाणाश्लि
ष्टाः एवमन्यत्रापिश्लिष्टशब्दनिबन्धनत्वंज्ञेयम् यथावा विद्रुमोदलनंडुहृतनदक्षदव।
ग्लद्रकेसरंदग्धंपद्दरिमंदलोहहमिश्रंकुसुमावणामरहिंगंपेक्षारम् अत्रसमस्तवस्तुविषय

ग्रं·३· नैमित्तिकसमस्तश्लिष्टत्वम् यथा रामोक्तिकार्यप्रकरपुलकितं वैद्दिकावंदनाम्भो दिव्यं समर्षि
१० हस्तस्थितकरकपयोधौतमाकाशलिंगम् तोयाधारेप्रतीविद्यतवतिदिव्यकुंडिस्थनिर्माल्यप
10 येनस्यार्वाधपुंडरीकव्यायितहिमकरं सततं सूर्मिकाल: अत्रकाल:स्ज यतेन विवर्तेते इति
एकदेशविवर्तित्वम् तोयाधारस्यतश्लिष्टत्वम् श्लिष्टशब्दकेवलं परस्परितं यथा अलौकिक
महालोकप्रकाशितजगत्त्रय स्तूयते देव सद्वंशमुक्तारत्नं न कैर्भवान् ॥ — — मुक्तारत्नमित्य
त्रोपसर्वकोविंशाइववंशाइत्यारोपइति श्लिष्टपदं केवलं परस्परितं श्लिष्टशब्दमालापरस्परितं यथा
विद्वन्मानसहंस वैरिकमलासंकोचदीप्तद्युते दुर्गामार्गणनीललोहित समित्स्वीकारवैश्वानर सत्य
प्रीतिविधानदक्ष विजयप्राग्भारभीम प्रभो साम्राज्यं वरवीर वत्सरशतं वैरिंचमुच्चैः क्रियः अत्रहंस
रूपणादेकं मानसमेव मानसमिति श्लिष्टशब्दमालापरस्परितम् परस्परितमाला यथा श्रीः
श्रीपतेरस्थलाविंडलेखाश्रीकंठकंठाभ्रतडिस्रगौरी शक्रावितिपद्माकरराजहंसो शाश्वीयमेयपङ्क
तमंगलानि । अत्रानेकेषामनेकारोपात्परस्परितमालात्वम् स्यापसद्भावान्नदत्तघाविवि
वप्रतिबिंबादिभेदप्रधान्याणितत्वमपास्य । यथा कल पंहिप कलकस्य समिते १०

देना ग्रु भिलाञ्छिते संलग्नांजन पुंज कालिम कलं मेघोपधानंरते: व्योमाम्भोकरपुष्पगुच्छ
मलिभिः संभाव्यमानोदरं पश्येत चिह्नितः यथा महद्वर्णं बिंबकलंकांकितम् अत्र कलंकस्यादा
नाम्नादिभिः बिंबप्रतिबिंबत्वेनांच्छितांकितत्वयोः पर्यायत्वम् यथा महद्वरस्यानुगतत्वादनुगा
त्वमिति भेदव्यपानुगामिनत्वम् । यत्नेष्टद्वाहरणोत्थसाहश्यहेतुकआरोपः संबन्धान्तरेण यथा ॥
उल्लासोल्लतिकानाम कालमब्जांवियोगिवर्गस्य प्रभवति दक्षिणवायुर्वाहजयो मदनमल्लस्य ॥
अत्र दक्षिणवायुरूपकारणे कार्यरूपं लतिकोल्लासादि समानाधिकरण्येनारोपितम् । सोऽपि
इह्यग्रामेनोपश्रमहन्महत्तलाश्रसं तरुणानादि श्रवलं विपरिसक्तान्ते निवारेऽ अत्र महामहनीय
लावण्यरूपे कारणे हृदयलेदि रूपं कार्यं समानाधिकरण्येनोपात्तमिति अत्र कारणे कार्यारोपः
तत्कार्यादपि यथा नीतो भूते श्यामालिस्तनमम्बरधुनीमात्मनासौ तरन्तीयस्तस्मै सुमति त्रिमे श्रीमद्य
न्मयपत्तवाना तरं नाविकाय व्योमयात्रस्तनीभिः शाबरयुवतिभिः कौतुकादेवदत्तं कुञ्जादन्नीषमा
नस्तरितमथगिरिं चित्रकूटं प्रपन्नस्य ॥ अथ पङ्क्तिमतामेषपर्वद्भिः सरमे वक्रपथाश्रिते वचोभिः
त्तिनिभर्त्सयायनं चकार प्रथमं तत्य रतस्त्वरगमाद्ये: । दाहोम्भः प्रसृतिम्पचः प्रचयवान्बाष्पः प्र

ग्रे॰ ५॰ णालोचितः श्यामः प्रेंखितदीप्रदीपलतिकाः पांडिम्नि मग्नं वपुः किं चान्यत्कथयामि रात्रिमखिलां त्व
॥ न्मार्गवातायने हस्तच्छत्रनिरुद्धचंद्रमहसस्तस्याः स्थितिर्वर्त्तते । क्वचिद्विषयिणो निषेधे सर्वमारोप्यमा
॥ णत्वेन तदीयस्वाभेदहेतोर्धर्मस्य हानिकल्पनेनाधिक्येन वा ताद्रूप्यारोपत्वेनापीदं दृश्यते ॥ तत्र
विषयिनिषेधे सर्वमारोप्यमाणत्वेन ताद्रूप्यारोपत्वे यथा ॥ कलिप्रियायाः शम्बरपालिना तावताऽगुरु
ज्ञातिषु दर्शयंती जायान जायावत्तमेव कृत्या कृत्यान कृत्या मरलमपायाम्भेः ॱ यकृत्या निषेधपूर्वं
जायायामारोपितानां निषेधेन हि जायायाः कृत्यायाम् हृद्यार्थ्येन साम्यं प्रतीयते कृतेन यानस्वकर्म
णि व्याप्रियते यथेयं न कर्मणो ननवर्थाः यथा वा नविषं विषमित्याहुर्ब्रह्मस्वं विषमुच्यते विषमे
काकिनं हंति ब्रह्मस्वं तु समं ततिम् तदीयस्वाभेदहेतोर्धर्मस्य हानिकल्पनेन ताद्रूप्यारोपत्वेऽपि भाति
जगत्त्रियामगगने विस्फुरत्तदेव तत्पयांभ्वायमय्येव वामयमिंदुः षट्सायको मन्मथः समर्थः प
ल॰ वित्तरोष्ठजुषि स्फाले पराभंडले दिक्चक्रे नवनायकं रघुपते देवत्वयि ज्ञानति । यथा ॥ वने
चराणां वनितां सखानां दरीगृहोत्संगनिषिक्तभासः भवंति यत्रौषधयो रजन्यामतैलपूराः सुरतप्र
दीपाः । अत्रतैलपूरत्वेन हानिकल्पनम् तदीयस्वाभेदहेतोराधिक्येन ताद्रूप्यारोपत्वे रूपकं यथा ॥ ॥

तरीयोऽविषमेध्योऽग्निरास्वादः पंचमोऽपि वा अपि वा जंगमं तीर्थं धर्मो वा मूर्तिसंचरः अत्र तरीयता।
देर्धर्मस्यापिकाम् कार्यकारणव्यत्ययेणापि भवति यथा विद्युन्मयोवनमयाह्नमाज्जातोयदाशि
रवी नदानेत्रोत्पलेनस्यास्रुवानेवाष्पवाष्पवापिकाम् वैधर्म्येणापीयं दृश्यते यथा सौजन्यास्तुम
रुस्थलीमचीरनालेलघुभिर्निर्गुणज्योत्स्नाकुलस्यचतुर्दशीमस्खलतायोगस्यपुच्छाच्छटा यैरेषाषि
ड्रारायाकनिगुणराजावलीसेव्यते तेषां स्थूलनिभक्तिमात्रसुलभे सेवाकियत्कौशलम्। क्वचिद्ध
कस्यवाक्यान्तरारोपाद्वाक्यार्थरूपमपीदं दृश्यते यथा उत्पादनाविरत्नेषुपदलककमार्जनम्।
इदंस्त्रीविंडलेपेनपांडुरीकरणं विधोः। उपमानोपमेययोरन्यतरत्वेन परिणतौ परिणामः तत्रोप
मानस्योपमेयरूपतापरिणतौ यथा अमीवंभोजानां करचरणरूपापरिणतिर्मेविपीयूषांशोरुपन
तमवस्थान्तरमिदम् दशामेषाकाविन्दुवलयवनमेत्तणयुगं नैवैतत्संदृष्टेस्तरलनयनायाजनय
ति अत्र रक्तत्वाद्यनिर्दिष्टम् स्निग्धकोमलकांतिस्ते सांजनास्रुकलवाविला कलंकमलिनस्येन्दोर्विवतो
गंडमंडली पत्रकोमलकांतित्वमनुगतम् सांजनास्रुकलंकयोर्बिम्बप्रतिबिम्बत्वम् मलिनत्वा
विलत्वयोः पर्यायत्वम् उपमेयस्योपमानरूपतापरिणतौ यथा तरंगभ्रूभंगात्क्षुभितविहगश्रेणि।

ग्रं०उ० रशनाविकर्षन्तीफेनंवसनमिवसंरंभशिथिलितम् यथाविद्धंयातिस्खलितमभिसंधायबहुशो नदी
१२ भावेनेयं – वमसहनासापरिणता विषयस्यसंदिग्धमानत्वेसंदेहः अयंचस्वरूपहेतुफलानांसंदि
12 ह्यमानत्वात्त्रिधावृत्तिः तत्रस्वरूपसंदेहोयथा पतन्नलकचकैरवक्रमसरहरेप्संगारदीप्ताग्रौ दिक्कान्ता
मकरेचचकोरस्यशरदिसौत्केनघारनिधि कर्षैः किमहरिकिंसलयजेनालेपिकिंपावने रत्नालिस्फ
टिकोपनैः किमनवरिद्योव्याप्तायियोवयुः अत्रासितत्वायनिर्दिष्टम् यथावा किंतारुण्यपमरोरियर
सभरोद्गिरन्नानवावल्लरी लीलापोक्वलितस्यकिंलहरिकासावण्यवारांनिधेः उद्गाढोत्कलिकाव
तस्वसमयो मन्यासविसंभिणः किंसाक्षादुपदेशयष्टिरथवादेवस्यशृंगारिणः अत्रानन्वीमायनि
र्दिष्टम् किंपंकजंकिमुमृणाकरविम्बमेतत्किंवामुखंविल्लसमद्दरसदिवेलणायाः यत्रभ्रमतिमधुकरा
भ्रमरगकान्तिनेत्रनयान्नहूनिकाम्भीसमुष्यमये अवल्कमसहरासमनुगामि किमिदंमसितालिक
लितंकमलंकिंवामृखंसमनीलकचम् इतिसंदेहेनलोकस्यविस्मनंसमरोवतीर्णपांम् अत्रासित
त्वनीलत्वयोःपर्यायत्वम् अलिकचानांविंवाप्रतिविम्बभावः हेतुसंदेहोयथा संतोषःकिमयुक्त
ताकिमथवातस्मिन्नसंभावना लोभोवाकिमतानयस्थितिरियंप्रद्वेषप्रवायथवा आत्मनावलनद १२

यथाम्रफलयोपुष्पश्रियाद्विविधे संबंधोननन्वयथापिनक्तःकिंवंदनस्यतवया ग्रन्थपुष्पश्रि
योसेवन्येसंतोषादीनांकारणाडमध्यवसितम् यथावा दैविनक्षत्राणांभुजस्मृतिवियोगाछावथा
नस्पर्शोयन्नानोमस्मरंतिसततनतया यवाष्ययाराकराः किंतेस्फुरिरकालभावितभवाम्मन्त्रक्रिया
वेगतः किंवासादितमक्तिचंद्रवदनासंदर्शनानंदतः अत्रास्कदैतोरानंदस्यसंसारवियोगोमुक्ति
सामग्र्यांचेतिहे मतयमध्यवसितम् फलसंदेहोयथा त्वंतानेषाविज्ञातेकिमुविद्यरयितं स्वभ्रूमा
काशगेंगाकिंस्विद्वासूर्यचंद्रौकिमुविदलयितंस्वेतरकान्त्वभुज्यालब्धं नक्षत्रमाला भरणभरमुत
स्वर्गंत्वाभियोद्धुंहरोदस्तसमस्तस्तवगणपतिनास्वस्तयेसोस्तहस्तः ॥ स्यात्तंत्रेणाविकल्पैर्विवि
वितर्कः ऊहापोहात्मकत्वेनयथा स्वर्गस्त्रीयदितत्कृतार्थमभवच्चक्षुस्सहस्रंहरेर्नागीचेत्ससा
तलेशशाभ्रूतामूर्ध्नमुविस्मासतिनंजातिर्नः सफलान्यजान्यजातिर्जयिनी विद्याधरीचेदियंस्यात्त्रि
द्भावयजायदित्रिभुवनसिद्धाःप्रसिद्धास्ततः अत्रवतःसहस्रकृतार्थीकारादेस्पदः यथावा वक्रे
श्रीविक्रमार्कःकनकमयनलाराहरणेनमंदायावर्तियंविघ्नशोलोकस्थमपिपरतःसर्वथारतणी
या नोवेद्वानापिनापोत्कटातपसिमेनोआगतेदानस्तोभाद्भयःस्यात्तेनगस्वगव्यानिकरदलितव्योम

अं॰ ऽ॰ मृद्वीयमद्रिः अत्रास्त्यागमनादेश्रीहः अपोहात्मकत्वेन यथा गतेनतिरश्चीनमनूरुसारथ्यः प्रसिद्धम्
१२ र्धं ज्वलनेहविर्भुजः पतन्पयोयामविमातिसर्वतः किमेतदित्याकुलमीक्षितंजनैः अत्रानूरुसारथ्यादे
13 रपोहः भूर्त्तापोहात्मकत्वेन यथा अयंमार्त्तण्डः किंमावलतरंगोत्समभिवितः कृशानुः किंसर्वाः
प्रसरतिदिशोनैषनियतम् कृतान्तः किंसाक्षान्महिषवहनोसावितिमिरः समालोक्याजौत्वांविदधति
विकल्पान्प्रतिभटाः अत्रमार्त्तण्डादेरपोहः तरंगादेरपोहः सुवर्णसवर्णमितोमहस्त्वरितनिरिङ्गद्धरीयतोदे
यतामित्याद्यपिहिंसेमपालविरमत्वंकोपिगर्भेश्वरः नोवेडंगभयास्खलितिस्थितिरयान्मेकृतान्तः क्रम
णः कुतोलीक्षपयोधयः क्वगिरयः कायाः क्वतेपार्थिवः जरद्वरिणीनद्ववाइमेडलस्मिवेद्वोहः।
रेनिवसेद् अक्षतरोहीनंविहीविनस्यपरिहवत्वमोहोज १८ अनेकनिर्देशोपकत्वनात्सर्वेक्षाता
र्थेयम् अनेकनिर्देशस्यसंदेहेनविवेकेनवेत्यस्पोदेविध्यम् क्रमेणयथा मात्सर्यमत्सार्यविचार्य।
कार्यमार्याःसमर्यादमुदाहरन्तु सेव्यानितम्बाःकिमुभूधराणामुतस्मरस्मेरविलोचनानाम् वलह।
हृद्देयपद्महणस्वधारसोकिवमानविसज्जालाकरस्खलभरितकरतलेभणास्वव्ददिकिमिश्रनेज पसो।
वसंतमामोअदृवरांसअमलहुमव्यमसंदेहेज आराधनरसि अपवमसवाइत्यवादिह आपदादर्शिनःप १२

काइंद्रियाणांसंयमः तत्त्रयःसमपदांसागोंपेनेष्टेनगम्यताम् यथावा आभोगिनोऊर्द्धलितोनत
तणोन्नतकंचकौ वरमाशीविषोस्पृष्टोनतनेत्रा:पयोधरौ ए साहश्यगहृत्वेनरमणीतिभ्रांतिमान्।
मनुपदेनफलत्वेनास्पष्टवैविध्यम् तत्रस्वरूपेणयथा ओष्ठेबिंबफलाशयालमलकेस्तनपाकजम्बु
धिया कर्णालंकृतिभाजिदाडिमफलभ्रान्त्याचशोणेमणौनिघ्नन्नासकृदुत्पलक्कदहशासातस्म
सानुंमरेणो राजन्नत्वद्वैरिराजन्यपंजरशुकैःसन्तस्पृषाम्बितम् अत्रकस्यवाच्यानिर्दिष्टम् शोणत्वमन
गामि अथमहिमहविभंजन्यानीचोरूपितवलीमबहनेडताम्बविबः जलनिधिनकैरुदीत्यनेहाज्ञ
वरुधिरारुणमांसपिंडलोभात् अत्रतामत्वारुणत्वयो: पर्यायत्वम् पुंसिश्राकरणाद्दवरोन्द्रनीलकि
रणाहृअसत्समर्थहा: माणिमणिवरुणास्मिसकज्जलस्यसंकाइरइयन अत्रसकज्जलबैंदनील
त्वयोर्बिम्बप्रतिबिंबभाव: हेतुनायथा कन्याकाचिद्दिह्वापिकर्मणिपनस्यादिसहयावलत्सीनायां
गमय्युत्वमंसलमात्वज्योत्स्नावलिमांद्रिवम् ऊर्वीणेनरच्चूडेनचक्षुषेवानायणीयेयनुःसंधायायश
रस्त्रभार्गवगनिव्वोद्गारमोचीकृत: फलेनयथा मग्यासंध्यारुणास्येंद्रोः करैःसंतापिताभृशम् हस्तं
सामयमायातरतिभ्रान्त्याविमृशति धर्मिधर्मविपर्यासोविपर्ययः यथा रसज्ञानतरुकार्मकइति

अ.३. विनाक्ष्माचक्रवालागुरुमकारोज्ज्वलमपीतिचेदन्तमितिश्रोत्यानिलोमस्यंदन्तः पुष्पोद्यानमितिसमस्या
१४ नमस्थकिंभूयोभिराभाषितैः पुष्पाणाम्प्रकरोयमेषचसमेत्यस्थेयोवयोमन्यते अत्राप्रस्तुभानांप्रस्तुभत्वम्
14 कुसुमत्वाद्यनिर्दिष्टम् वैरीतिव्यसनंसावीशुभभजगीबुद्धिर्मृणालावलो चोद्येयामनिकालकूटकलना
हरेमस्मामेन्तवयिनश्याः किंचनवीनऊरुमरस्समायारूणेवारूणे मकान्तामनिवर्ततेवरत्नवोर्वंक्रिस्कु
लिंगभ्रमः अत्राप्रस्तुभानामप्रस्तुभत्वम् निर्दिष्टंचारुणत्वम् कुसुमसमूहमन्तरनिलीनभ्रमरंमप्रकस
ब्बहरूवअणारइपिरप्रसवाणाकरेणिलक्काहालाहलंसणाइविहेइ अत्रभ्रमरविषयोर्बिंबप्रति
बिंबभावः निलीनलग्नत्वयोःपर्यायत्वम् पक्षुधर्मिणोःविनिमयः निस्यनर्तितकदाक्षशिमास्वेम
चुकोचनयनेरतिशुद्धे येलवोपिसहतरामथपाष्टावेतविचाविविसर्दमसहोभूत अत्रकर्मत्वेनसंभावि
तस्यचक्षुषः अकर्मत्वं अकर्मत्वेनसंभावितस्यापरस्यकर्मत्वमितिधर्मनियमः यथावा स
खिअसणाइदहुमरसंमिजननमिज्जक्कइपाणिपरउणाहसोभणिसमंपिसलाहणिज्जेमे अत्राप्र
स्तोपिसरणेश्लाघ्यतांबुद्धिः काचोमणिर्मणिःकाचोयेषांतेम्येहिदेहिनः संतितेसुधियोयेषांकाचः
काचोमणिर्मणिः अत्रपूर्वार्धेकाचस्यधर्मित्वंमणेश्चधर्मत्वेनविनिमयः एकस्यापिनिमि १८

नवशादनेकधाग्रहणमुल्लेखः सच स्वरूपहेतुफलानामुल्लेखनात्त्रिधा स्वरूपोल्लेखो यथा मल्लैः शै
लेन्द्रकल्पः शिशुरितरजनैः पुष्पचापोऽङ्गनाभिः गोपैस्तु प्राकृतात्मा दिवि कुलिशभृता दिव्यकायो
प्रमेयः क्रुद्धः कंसेन कालो भयचकितदृशा योगिभिर्ध्येयरूपो दृष्टो रङ्गावतारे हरिरमरजनानन्द
कृत्पातु युष्मान् एतारायणोन्तिपरिण अवयवादिस्तिनिबद्धोन्नितरूपाणीहि बालादिनानेकोल्ल
लेखनपमेयमत्वियं अत्रापि ग्रहीतृभेदादनेकधोल्लेखः सव्रीडा दयितानने सकरुणा मातङ्ग
चर्माम्बरे सत्रासा भुजगे सविस्मयरसा चन्द्रेऽमृतस्यन्दिनि सेर्ष्या जह्नुसुतावलोकनविधौ दीना क
पालोदरे पार्वत्या नवसंगमप्रणयिनी दृष्टिः शिवायास्तु नः अत्र विषयभेदान्नानात्वोल्लेखनम्
मूर्ध्नीन्दुर्दीप्तरागस्तरुषु किसलयो विद्रुमोऽब्धेः समग्रोऽद्रिर्मातङ्गोऽन्तमागेष्वभिनवनिहितः सान्द्रसि
न्दूररेणुः सौम्निश्चाम्भोऽर्कबिम्बः स्वरविरिव भवो जायतेऽयः प्रकाशः शोणिम्नां सोऽस्वरांशोरुषसि दि
शतु वः शर्म शोभैकदेशः अत्रापि विषयभेदान्नानात्वोल्लेखनम् हेतूल्लेखो यथा सर्गहेतोः स्वधा
धर्माः स्थितिहेतोरपि प्रजाः द्विषः संहारहेतोश्च विदुस्त्वां नानात्मनः अत्रैकस्यैव जन्मनो नानात्वहे
तूल्लेखनम् फलोल्लेखो यथा धर्मायैव विदन्ति पार्थिवं यथा शासं हि प्रजा पालिताः अर्थायैव वणिजान

अ॰ उ॰ नेतरविदः कौशेकदेशास्यतेकामायैवङ्कृतार्थतामुपगतानार्यश्चनिश्चितवतेमोत्सायैववचवेदजन्म
१५ 15 भवतः कश्चिद्विपश्चिज्जनः प्रत्येकस्यैवजन्मनोनानाफलोल्लेखनम् २२ विषयापक्रवेपकृतिः २
येस्वरूपपेतफलानामपकृवेत्रिधा तत्रस्वरूपापकृतिर्यथा तरुणतमालकोमलमलीमसमसितं।
रसोकलयतिचंद्रमाः किलकलंकमितिब्रुवतेतदन्तमेवनिन्दयविधुंतदंतपदव्रणविवरो।
पदर्शितमिदंस्फिभातिनहः। अत्रतमालमलीमसत्वमनुगामि अयंमुद्रैस्त्रोपवनाद्धरिचीमपाति।
जातोहरिणोपनीतः तत्प्रापितोसौममनः प्रवाहः कश्मीरदेशाद्भवताभिसारम् अत्रोपनयनप्रा
पनयोः पर्यायत्वम् तज्योत्स्नाभरणेनभोनमिलितच्छायापयोवास्वदोनोताराप्रकरेनचेदमर
तज्योतिष्कतोमंडलम् क्षीरस्तोभमयोप्ययंनिपिरयंनेत्रारि मन्मरः स्फोयमणिस्रगपघकल
शोभाधेहयानिर्भरः अत्रज्योत्स्नाक्षीरयोर्बिम्बप्रतिबिंबत्वम् हेतपकृतिर्यथा तलक्ष्मीसोदर्यात्व
वमरशारणीयतमुरामुपादिजेष्टत्वात्वमुकुटमणितांगवतः तदेवेवालेंदोर्दिशिविदिशिवंघत
मुदितंस्फुटंत्वेताकांतामुखकमलदास्याडपनतम् तत्रवंघत्वस्यप्रभावत्वादिहेतकसंनिगीर्यये
नंतमध्यवसितम् फलोपकृतिर्यथा कलाभिलस्मार्थेमुरापितन्त्वणपवदषामिः सुयासुनिर्देवः १५

प्रतिदिनमुदीतीत्यमदिदम् परिभ्राम्यत्येष प्रतिफलनमासाद्य भवतीकपोलान्तर्युक्त्यावद यदस्तु या।
संग्राहपरः छद्मादिशब्दप्रयोगेनापीयं भवति यथा नङ्गानोज्झितगेहमर्जरवक्षकमाकुलेशस्त्रैः कु
च पैवोलासैमलहारवल्लिविगलन्मुक्ताफलच्छद्मना सार्वत्वद्रिपुभिस्त्वदीययशसां स्मृतेसरोयथा।
वर्ताश्रेष्ठराजन्मरणाकक्रन्दमकुलस्थलेः श्रमाम्भःकणैः अत्र छद्मशब्दप्रयोगेन ज्योत्स्नाभस्मच्छु
रणपवला इति प्रागुदाहृतम् अत्रच्छलशब्दप्रयोगेनच्छद्मादीनामादिशब्दग्राह्यत्वस्फुटतीयथापिकैव
दमस्त्वंप्रतिपाद्यतेयथा मन्दारोद्भवहारमञ्जुतललनाकेठस्थलेनावके माकार्षीरतिमारसंप्रिय।
नमेदासमत्तवप्राणितिनीताहृष्टिसमीत्वयैवकुसुमैवाघ्रायमाणाङ्गमारच्छन्नतिच्छुरिकासिवालि
वलयव्याजेनपाशाच्छिदे अत्रकुसुमेषितित्स्तीयपञ्चवः एवंवत्सत्वनरस्तपत्नाभिपायिशब्द
विनापि यथा अमृषिल्लावण्यमस्तनसरसितत्वंमृगाक्षशः स्मरः शार्वलुषः प्रभृत्यवनभागेनिपतितः
येदंगागारांप्रशमपिभुनानाभिकुहरे शिलाबाहमस्येयपरिणमतिरोमावलिवपुः २३ प्रकृतस्य
प्रकृतत्वेनसम्भावनमुत्प्रेक्षा इयंस्वरूपहेतुफलानामुत्प्रेक्षणात्त्रिधा स्वरूपोत्प्रेक्षा यथा वेणीमेण
सरिसी अस्यस्त्रर्थितिविहि अमलोस्यमञ्जुस्मितरोमस्ता ईरेहर्ष आर्कपप्रावङ्गण कुबेरत्वद्यांदिशि।

अ०उ०
१९
16

मस्तारयेमोर्गतंमहन्नेसमर्थविसंज्ञ शिरदत्तिस्गाणांपवदंमुवेन व्यलीकनिश्वासमिवोत्ससर्ज य
थावा इगग अकुङ्कम अग्दीक हारा मयाथी अथ्गा सोढव्यं सम पसलिलेणात अहहसं वपत प
ण हेतस्ततस्तनीयघायंवम्यावोच्यते नवत्स्तनीयघारेत्यत्प्रेक्षा यथा कांत्याविलिमानिृकिलोचनाता
सापाटलानामतिलोचनेन सकुंकमानीवपुनर्भवंति यस्याविनारीकुचमंडलानि पंचम्यादेत्यत्प्रे
क्षा यथा पद्मास्यलीयत्रविचिन्वतानांभ्रष्टमयान्पुरमेकमद्याम् अहश्यपतन्नचूरणारविंदे वि
श्लेषदुःखादिवबद्धमौनम् यथावा किन्निश्रमेनंसंवा अवसममेमेतिदमगान्यब अर्थार्थ्यनिमिरव
वर्धवासतनतमेहंरंसिद्दणो यथावा धर्मादिवनमंचतितमनादिभिः चतुर्थ्या अर्थशाह्यायेस्मफलमुच्य
ते नवतमुनाफलोत्प्रेक्षा यथा बोलस्य यद्दीतिपलायितस्यभालतवंकेठकिनोवनांताः अस्यापि
किंवान्नभविष्यतीतिवापाठ यद्दृष्टमिवादराणि अवहष्टमितित्वमता चतुर्थ्याफलोत्प्रेक्षा यथा र
थस्थितानांपरिवर्तनायपुरातनानामिववाहनानाम् उत्पत्तिभूमौतरगोत्तमानांदिशिप्रतस्थे रविक
तरस्याम् अत्रपरिवर्तनायेति चतुर्थ्या अर्थशाह्येन फलोत्प्रेक्षा यथा अत्रैवश्लोके रथस्थितानांपरिव
र्तनार्थमिति पाठे परिवर्तनात् भिन्नप्रार्थशाह्येन क्वचन शाब्दादिभिः कश्चिद्धा कार्यपरामर्शकैरिति १९

शब्दार्थैरुत्प्रेक्ष्यते तत्र शब्दा यथा अपशंपतनाविवान्योन्यसीहत्तांतास्तनांवातौ इति शब्देन यथा अ
नन्यसामान्यतया प्रसिद्धस्यापीतिगीतो जगतीतलेयः प्रभूदिदं पूर्विकया गतानामितीव भूमि
स्मरमार्गणानाम् यथा वा अलिकापिङ्गतावार्तातस्योत्त्रिद्धकदापिनः इतीव प्रष्टुमायातेन।
स्याः कर्णान्तसीत्वाणि अर्थ्यापोयं यथा मलयसमीरसमागमसंतोसपणाश्वि आभिसर्पंतो विरहिनइव
लकिमलयुकरादि माहात्मिमधुलक्ष्मीः अत्रमधुलक्ष्मीगतत्वेन चलकिमलयकारस्वादि निर्गीर्य
विहरणक्रियास्वरूपेणोत्प्रेक्षिता यथा वा महिलासहस्सभरिए तुह हिअए सुहअ सा अमांती अणुदि।
णमणण्णकम्मा अंगं तणुअंपि तणुएइ यथा गह्यमाने मङ्गलगाथिकाभिर्वसाने दनकर्णा।
यीः श्रोत्रे विनिर्गतः पश्यत भवति वधारोमांचः वाणिज्जिनमंगलगादि आहिवरोगात्रे दिस्सकस्स
प्पसोर्त्तविसिगगाडेतरो तइव हथाङ्गरो मेवो अत्रश्रोतमिवेति फलमुत्प्रेक्षितं श्लिष्टशब्दनिबंधना
पीयं यथा रंभासविनोरुलताप्रयोगेन सविभ्रमेलवेन कर हृदयेन समेन केनापि च वेद्र्यंगेन बक्तस्फोरत्र
पमिवायदानाम् यथा वा अनन्यसामान्यतया प्रसिद्धस्यापीतिगीतो जगतीतलेयः प्रभूदिदं पूर्वि
कयागतानामितीव भूमिः स्मरमार्गणानाम् इत्यत्र मार्गणा शब्दात्सतेमार्गणा शब्दः श्लिष्टः उपमोपक्रमा

अ॰ उ॰ पीयं यथा कस्तूरीतिलकंति भालफलके देव्यामुखाम्भोरुहे रोलम्बन्ति तमालबालमुकुलोत्तंसन्ति
१२ मौलावपि याः कर्णे विकचोत्पलन्ति कुचयोरङ्केषु कालागुरु स्यासन्ति प्रथयन्ति तास्तव शिवश्रीकण्ठ
17 कंठविषः अत्र यद्यपि सर्वत्रानिपदिके भ्यः क्विचिन्नुपमानात्क्विचिद्यभावान्नैव उपमाप्रतीतिस्त
थाप्युपमानस्य प्रकृते संभवो विस्यात्स संभावनोत्प्रेक्षानेऽन्ये त्वाग्रापर्यवसानम् यथा वा विवृत्व
तीनेकेषु रायितमेरादेशस्त्यादि यथा वा यदानपङ्क्तेसमये रपयमहसललोलालिकदंबनीलम् कु
रंगनाभीतिलकप्रतिष्ठामुखे समारोपति राजलक्ष्मीः यथा वा मरंडपारोभवदंडपानमनूनं खंड्य
त्वत्तनवेडिकायः यसैंडलेखा प्रवनस्फुरंती ग्रस्तनलाकोरितलामुपैति सापह्नवी पीयं यथा
पानालमेनं नयनोत्सवेन विलोक्य मुग्धं शशलाञ्छनेन इत्यागमनाभिः समुखवल्कलेन कृताम्बरेव
द्रुमयोविदृष्टिः यथा वा गतागतोत्सुनीरैनिमिष्यद्रहेनेन ससंभ्रमं पौरविलासिनीषु यमोलसत्येन ततिक्क
लेनमुक्ताहृहासेव विभाति सिप्रा अत्र इवशब्दसमाहारस्यात्संभावनं क्वलशब्दप्रयोगात्सापह्नवो
गम्यते एवं क्वचिदादिशब्दप्रयोगेपिज्ञेयम् नत्र वके वलानां क्वचिदादिशब्दानां प्रयोगे अपह्नवस्य
योत्प्रेक्षाः इत्यादिशब्दानां क्वलादिशब्दानां प्रयोगे अपह्नवगर्भोत्प्रेक्षेति विभागः एतानि भावाभि १२

मानेनोदाहरणानि अभावाभिमानेनापीयंयथा। सर्वोपहारवत्तरंगशशपत्रकोतेहंष्टंमयायदन्तुत
हदनेप्रियाया: तस्मात्त्वणान्मभ्रष्टनिनापकनामुपेन:कस्माचंद्रइववंद्रसमावभासि यथावाक
पोलफलकावसा:कष्टंभूतानयाविथो अपसंपताविवान्योन्यसीदृत्तांतामतोगतो अत्रअपसंप।
नावितिक्रियायाअभावाभिमान: यथा यत्नमश्रयत्वपिपश्यतीवनदिशोनभ्राम्यतीवभ्रमंक्लिष्टनत्र
न्नतिष्ठतीवकिमपिध्यायन्नवाध्यायतिनन्मन्येसत्कृतेनबाणेडरिणा: पादप्रसादेनवापार्वत्या:
पतितेयस्यस्यभगोशिरापथेमान्मथे इयंचमालोन्येनापिदृश्यते यथा लीनेवप्रतिबिंबितेवा।
लिखितेवोत्कीर्णरूपेवचप्रत्युप्तेवचवज्रलेपघटितेवांतर्निखातेवचसा नखेनसिकीलितेवविशा
वि:शीतोभव:पंचभि: चिंतासंततितंतुजालनिविडस्यूतेवलग्नाप्रिया इयंचवक्ष्यमानातिशा।
योक्तिभेदमप्यापि दृश्यते नचभेदेअभेदयथा यत्पुंडरीकइवपार्वणप्रवैरोविंदीवरद्वयमिवो
दितमेकनालम् नाप्यरागानिपिमूलमिवापिगममस्मार्जितेनवनयोर्मेमभाग्यपातया अत्रइ
वमाहात्म्याडम्बेतात्वम् अस्मिाबारीनांपुंडरीकादिभिर्भेदाभेद: अभेदेभेदोयथा गदस्तुिः
परयाभक्त्याबाणालिंगपरम्परा अनर्मदेवयत्नेस्यैनिर्मीयचनर्मदा अत्रनर्मदायांअभेदेभेद:

ग्रं·का· संबंधे असंबंधो यथा अहं तेन तइवनतुभवतो संविद्दत्तेन पुष्पे स्मा अस्तु श्री परिहतुढ रमाकांतु देहदय
१८ स्यपत्राकर्ण्यं निजइव विहंइहति णार्थ अभाभिर्दै हैमैषामपिस्फुरीरिपुः कार्ष्णमेतः प्रमार्ष्टि अत्रका
18 र्ण्य संबंधे असंबंधः असंबंधे संबंधो यथा तीरलालितवेद्दे वनीलीपोतान्बोरवचटकोलिखित
मूर्येव वसंत स्त्री रंभत अत्र तीरलालितत्वाय संबंधे पि संबंधः कार्यकरणयोस्तुल्यकालत्वं
यथा मङ्गसमपच्च अंकुरकसे अर्कें ठनीकइला णवेवा पहि अरमणीणरोइ असंख्येणसमेनड॰
लसति अत्र कार्यकारणयोस्तुल्यकालत्वं कार्यकारणयोः पौर्वापर्यविपर्ययो यथा प्रागः पुर
स्तादिव निष्पतेति कोदंडमारोपयतीव पश्चात् अनवक महाराइव संघटने प्राणां द्विषः पूर्वमि
वत्यजेति अत्र कार्यकारणयोः पौर्वापर्यविपर्ययः कार्यकारणयोर्विपर्ययो यथा सेयं संततवा
तेमानभगवद्बाणार्थे नैकाग्रता व्यग्रो पोतललनाविमुक्तसमाचंद्रमस्तु निर्नदी यस्याः पोडुरपु
ण्डरीकपटलव्याजेन नीरहयी शम्भन्याविणांचन्द्रमंडलशतानीव प्रसूते जलम् अत्र कार्यकारणयो
रेव विपर्ययः क्रमिकविपर्ययो यथा । अखर्वगर्वस्मितदंतरेणा विराजमानोदरपत्रवेन स्मह
स्थितः तीरविपांडुराणि पीनैव स्पर्धो दिशंता यशांसि अत्र स्मरमन्यानानंतरभाविनो यशः पानस्य। ९

पूर्वनिर्देशात्क्रमिकविपर्यायः क्रमिकयोः समकालभावित्वे यथा यशसैव सहोद्गताः श्रियो
वसहवर्त्तिनः तेजसैव सहोत्पन्नास्त्यागेनैव सहोत्थिताः अत्र क्रमिकयोः समकालत्वम् विषयि
णा विषयस्य निगीर्णत्वादतिशयोक्तिः अस्याश्च भेदे अभेदः अभेदे भेदः संबंधे असंबन्धः अ
संबंधे संबंधः कार्यकारणयोश्च पौर्वापर्यस्य विपर्ययः तुल्यकालत्वं च क्रमिकयोः विपर्य
यः तुल्यकालत्वे चेति पंचभेदाः तत्र भेदे अभेदो यथा कमलमनम्भसि कमले च कुवलये तानि
च कनकलतिकायाम् सा च सुकुमारसुभगेत्युत्पातपरम्परा केयम् अत्र मुखादीनां कमलादिभिः अभे
देऽप्यभेदः श्लिष्टपदाद्यनिबन्धनापीयं यथा अलंकारः शंकाकरनरकपालं परिजनो विशीर्णांगो
भृंगी वसु च वृष एको गतवयाः अवस्थेयं स्थाणोरपि भवति सर्वामरगुरोर्विधौ वक्रे मूर्ध्नि स्थितवत
ति वयं के पुनरमी अत्र विधाविति श्लिष्टत्वम् अभेदे भेदो यथा अण्णं लडहत्तणं अण्णा च्चिअ कावि
वत्तणच्छाया सामा सामण्णपआवइणो रेहच्चिअ ण होइ अत्र लडहत्वादीनामभेदेऽपि अन्यत्वेन भेदः संबं
धेऽप्यसंबन्धो यथा अस्याः सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु कान्तिप्रदः शृंगारैकरसः स्वयं नु मदनो
मासो नु पुष्पाकरः वेदाभ्यासजडः कथं नु विषयव्यावृत्तकौतूहलो निर्मातुं प्रभवेन्मनोहरमि

अ॰ उ॰ इदंरूपंपुराणोविधिः अत्रपुराणप्रजापतिनिर्माणसम्बन्धेप्यसंबंधः असंबंधेसंबंधोयथा दाहोंभःप्र
१९ सृतिस्पृशइतिप्रागुदाहृतम् अत्रदाहादीनामंभःप्रसृतिस्पर्शनाद्यसंबंधेपिसंबंधः कार्यकारणा
19 योर्व्यत्ययोयथा प्रथमंतस्यवनंसंकोअप्रारंभिअंककंनीलगलहरणस्य अथ इदंस्मकारणभणाइमर
स्म अत्रइंदुकांतेःसंकोचविपर्ययेणाशातपत्रस्यकारणात्वमध्यवसितम् कार्यकारणयोःपौर्वाप
र्यविपर्ययोयथा हृदयमधिष्ठितमादौमालत्याःकुसुमचापबाणेन चरमंरमणीवल्लभलोचनवि
षयंत्वयाभजता कार्यकारणयोःतुल्यकालत्वंयथा पशुपत्युद्धतमार्द्रविस्मयरसप्रोत्फुल्लनेत्रोत्प
ले भूपालेषुनवावसंत्स्मतिशितोनिस्त्रिंशधाराधनिकीस्याचविद्विषतांश्रियावहुणपद्मराजन्यचूडामणि
हेलानिर्गमनप्रवेशविधिनापशेषहस्तालंकृतम् यथावा अविरलविलोलजलदः कुटजार्जुननी
पसुरभिवनवातः अयमायातःकालोहंतहताः पथिकगेहिन्यः क्रमिकविपर्ययोयथा पद्मा
नावलोकनमवसरविरहेक अस्पृष्टानां गा अवक्ये जीविशतः अविशा संचोत्येणज्वसलं नरोस्यअ
था अत्रलोचनजीवितहरणार्थत्वगमनयोःक्रमिकयोर्विपर्ययः यथावा कुपितस्य प्रथममेवका
रीभवति विघटतोभ्रुकुटिःआरिविद्विषाणांतुः समास्कंदतिचरसंचलत्तःआरंभेडपोगलतिपश्चा १९

त्स्वेदसलिलं सर्वं सयशाः स्फुरति अनंतरमथ इति अत्र कोपकार्ये विद्याभ्रूकुत्वादीनामंपकारोऽभ।
वनाद्वैौक्रमेणनिगीर्य तद्विपर्ययोऽथवासिनः क्रमिकयोस्तुल्यकालत्वं यथा रतिभवनात्परितनोस
स्त्रणमणिमेखलानि तस्याव लज्जास्वद्यात्समसमेप स्पृशति शशिसखीनाम् अत्र परितननिर्गमादी-
नां क्रमिकानां समकालत्वम् औपम्यस्य गम्यत्वे पदार्थगतत्वेन नियतानां प्रस्तुतानामप्रस्तुतानां वा
समानधर्माभिसंबंधे तुल्ययोगिता इवाद्यप्रयोगे औपम्यस्य गम्यत्वं तत्र प्राकरणिकानामर्थानां
समाकरणिकानां वा समानगुणक्रियाभिसंबंधे अन्वर्थनाम्नी तुल्ययोगिता अनेनैव वास्याः प्रस्तुताना-
मप्रस्तुतानां च गुणक्रियात्मधर्मयोगाद्द्वैविध्येन चतुष्प्रकारत्वमस्य क्रमम् तत्र प्रस्तुतानां क्रियाभिसं-
बंधे यथा सजातपुत्रप्रकरांचितानि समदाहनि स्फुरत्पाटलत्वम् विकस्वराण्यर्ककरप्रभावा-
द्दिनानि पद्मानि च बहुद्धिमीयुः अत्र ऋतुवर्णनस्य प्रक्रांतत्वाद्दिनानां पद्मानां च प्रस्तुतत्वम् वृद्धि-
गमनं क्रिया यथा वा नदीभिरतिशयितरात्रिभिश्च वियोगिभिः सूर्यकैरत्वतेपे जज्वालदावो विरहश्च
घर्मे दिनानि पद्मानि च बहुह्रिमीयुः अत्र प्रागवत्प्रस्तुतानां तुल्ययोगित्वम् प्रस्तुतानां गुणाभिसंबंधे
यथा योगपट्टो जटाजालं तारवीत्वं मृगाजिनम् उचितानि नवांगेषु यस्य सन्ति तडच्यताम् अप्रोवि

ध्व·ऽ· नत्वं गुणः यथा वा ईर्ष्याविकारावसरेतनयोचितमिदं प्रिये स्खलन्हृतितंववसोलीलाचंक्रमणस्य च
२० अत्रस्खलनानांक्रियाभिसंबंधे यथा यावत्त्वंस्थगनेनापतितं स्वबिम्बनिर्भिन्दनीलनलिनचक्रदको
20 सभंगपा गनस्यमूर्जेवन्तपस्परज्ञः कयापितंध्यानवासिलनयावयशः प्रसृतम् अत्रगर्जेरंगति
नायिकामिलनयोरप्राकरणिकत्वेसार्जनेक्रिया यथा वा शंभोर्यन्नखरश्मिभिः प्रणमतश्चूडाम
णिर्वेष्टिता गंगाचंद्रकला च सर्वजगतां वंद्यत्वमापादिता पुत्रकायाः परितापदाववियदःकन्या
पितृणामसौ हरीकारिहिमालयाकथस्त्वमापादद्वयी प्राप्यते अत्रभगवतीपादद्वयसेवनीय
त्वाङ्गंगाचंद्रकलयोरप्रकृतयोः आपादानेक्रिया अत्रस्खलनानांक्रिया गुणाभिसंबंधेडलयोगिता
यथा त्वदंगमार्दवंद्रष्टुः कस्यचित्तेन भासते मालतीशशिभृल्लेखाकदलीनांकठोरता अत्रकेव
लंगुणः यथा वा भूभारोद्वहनत्वमग्रेसचिरंत्वयि निष्ठति देवायफलिनामग्रेक्रमेणस्थितिनोपर
म् अत्रस्थितित्वंगुणः बिंबप्रतिबिम्बभावेनापीयंभवति यथा त्रिपंत्यविमानिपदानिहेनया स्व.
राजहंसाननपिकस्तवस्थिताकवेंद्रवक्त्रेषु वयवशारदा सरस्वतीपत्रेषु रमाचरन्ति अत्रवक्त्रपद्मय
बिम्बप्रतिबिंबभावः शारदालंस्योऽस्याप्राकरणिकत्वम् पर्यायत्वेनापीयं यथा आस्तांबालस्यम. २०

न्वड्रेधाद्योहेतनस्यद्वइये पकः पयःप्रस्तविणी सर्वसम्पत्प्रसूपरा अत्रप्रस्तवणास्यप्रसवेन पर्याय
त्वम् प्रस्तुताप्रस्तुतानां तद्दीपकम् औपम्यस्य गम्यत्वमित्याद्यनुवर्तते प्राकरणिकाप्राकरणिक
मध्यादेकत्रस्य निविष्टः समानो धर्मः प्रसंगेनान्यत्रोपकाराद्दीपनाद्दीपसादृश्येन दीपकाख्यालं
कारस्यापकः तत्रइवाद्यप्रयोगादुपमानोपमेयभावो गम्यमानः स च वास्तव एव पूर्ववत् अत्र प्राक
रणिकत्वेप्सुद्वाप्राकरणिकत्वे वा वैवक्षिकः प्राकरणिकाप्राकरणिकविवक्षितत्वादुपमानोपमे
यत्वस्य अनेकस्यैव क्रियाभिसंबंधादौचित्यमात्पदार्थत्वाविरोधः वस्तुनस्तु वाक्यार्थत्वे आदिमध्यान्तवा
क्यगतत्वेन धर्मस्य तत्ताभावादिमध्यान्तदीपकाख्यास्त्रयोस्यभेदाः तत्र प्रस्तुताप्रस्तुतानामनेककारकगत
त्वेनैकक्रियाभिसंबंधे आदिदीपकं यथा रेहइसिहिरेण [illegible] रसेण कर्धरेमेण जोर्धेण अंअसए
ण धनीधवलात्तमएणएणवएणाद भवनसिसम् प्रस्तुताप्रस्तुतानामनेककारकगत्वेनैकक्रियाभि
संबंधे मध्यदीपकं यथा सेवारसूनानिदिगंतराणिकृत्वादिनान्ते निलयायगंतुम् प्रचक्रमे पल्लवा
रागताम्रा प्रभापतंगस्य मुनेश्च धेनुः अत्र मुनिधेनुपतंगानामभयोः प्रस्तुताप्रस्तुतत्वम् यथा वा धर्मा
र्जनेनैकेषामपि केषामर्थार्जनेन जनाति कामार्जनेनैकेषामपि एवमेव संसारः प्रस्तुताप्रस्तुता।

अ॰तु॰ नामनेककारकगतत्वेनैकक्रियाभिसंबंधे अंतर्दीपकं यथा कृपाणानां धानं नागानां फणामणिः के
२१ सराः सिंहानां कुलबालिकानां स्तनाः कृतः स्पृश्यन्ते अस्तानाम् अत्र च यथा अनेककारकत्वेनए
२१ कक्रियं दीपकं तथा अनेकक्रियागतत्वेनैककारक मपि दीपकं यथा माद्यन्ताम्रपकर्तलसीधतें
विराधसामान्तम् नक्रमपहालिकस्यमनस्विनितं च महात्मानां श्रोतम् अत्रोपकरणाद्यनेकक्रियाक
र्तृत्वेन कुन्तहलविशिष्टं मनो निर्दिष्टम् यथा वा आलिंगितं शशिमांवी च मधां च पातं कीर्तिं च साप
पिन मर्मेयितं चलत्नीम् तद्दृक्किमद्भुतरसां हृदये च धत्तें मन्दादरं जनमहापभ्रमेव जाने अत्रालिं
गनाद्यनेकक्रियाकर्तृत्वेनैक एव जनो निर्दिष्टः प्रस्तुताप्रस्तुतत्वं स्फुटमेव एकक्रियत्वेनैक
गुणमपि दीपकं स्वयमेवोदाहार्यमिति सूचितं तत्र यथा फणासहस्रभृद्धोदिवि नेत्रसहस्रभृत्
अद्वितीयः पृथिव्यां च भवान्नामसहस्रभृत् अत्र प्रस्तुताप्रस्तुतानामद्वितीयत्वं गुणः इदं च दीपकं
बिंबप्रतिबिंबभावेनापि भवति यथा मणिशाणोल्लीढः समरविजयी हेतिनिहतः कलाशेषश्चंद्रः
सुरतसृदिता बाललललना मदक्षीणो नागः शरदि सरिदाश्यानपुलिना तनिम्ना शोभन्ते गलित
विभवाश्चार्थिषु जनाः अत्र शाणोल्लीढत्वादीनां बिंबप्रतिबिंबभावः पर्यायेण यथा फणारत्न २१

राजितांगो भुजंगनाथोपमां समस्तहृदंतिनवदर्पणोपशोभितशिवस्त्वन्नवनाथभुजद्वंद्वः अत्र राजि
तत्वशोभितत्वयोः पर्यायत्वम् नदेवाद्यज्ञानभेदस्तुतेर्न तत्र गुणावहं मालादीपकम् यथा संग्रा
मांगणसंगतेन भवता चापे समारोपिते देवाकर्णय येन येन सहसा यद्यत्समासादितम् कोदंडे
न शराः शरैररिशिरस्तेनापि भूमंडलं तेन त्वं भूपते त्वयास्ति न यशस्तेनापि लोकत्रयम् वाक्यगतत्वे
नौपम्यस्यागम्यत्वेपि विशेषणेन विशेष्यस्य स्फुटीकरणं दृष्टांतः यथा अब्धिः लंघित एव वानर
भटैः किं त्वस्य गंभीरतामापातालनिमग्नपीवरतनुर्जानाति मन्थाचलः देवीं वाचमुपासते हि बहवः
सारं तु सारस्वतं जानीते नितरामसौ गुरुकुलक्लिष्टो मुरारिः कविः । सैषोक्तिराभसरान्धेऽकम
मसस्थहंतरास्मि विभ्रमं तोकमणोऽस्मि अकंरगो चंद्रकराणां विसर्जनगावे चकोर एव चतुरश्चंद्रिका
चापकर्मणि आवंत्य एव निपुणाः सुदृशो रतनर्मणि एषु साधर्म्यम् वैधर्म्येण तु यथा कृतं च गर्वा
भिमुखं मनस्त्वया किमन्यदेवं निहताश्च नो द्विषः तमांसि तिष्ठंति हि तावदंशुमान् न यावदायात्युद
याद्रिमौलिताम् २७ संभवता संभवता वा वस्तुसंबंधेन गम्यमानमौपम्यं निदर्शना यथा चूडामणि
पदे धत्ते यो देवं रविमागतम् सतां कार्यातिथेयीति बोधयन् गृहमेधिनः अत्र बोधयन्निति णिचस्तस्य

ग्रं॰३ मर्याचरणेऽप्रयोगात्सम्भवतिवस्तुसंबंधम् । यि अपणा अणिपणआपाणापि अस्स अहस्स जोरंमोहेइ
२२ अस्स अस्सणा बरसोऽम्बि अभाणामि अवधंसिरमणिज्जम् । अत्रापरसंबंधिनोरसस्योपमानेऽसतेसंबंधा
दसंभवद्वस्तुसंबंधत्वम् । उपमानस्यैवस्योपमेयं यथा गणितानागनास्तयामिनीभुप्रजगल्भेस्व
त्विषोडिमासदेव्याः उदरंविशानोहरेरपशपत्स्वपत्नोनाभिज्ञशोयसंबुजस्य अप्यात्मवोयस्यनिसर्ग
वर्गः स्पशान्यपिजस्स्मरचापलीलात् नजापिनजोरगराजरत्नमरीचिलीढोभयकोटिरिंदुः अ
त्रनिसर्गवक्रत्वमनुगतत्वम् अरुणरुचंतमंडलकरतलप्रतिमागडोसअच्छोइ अंतोसिन्धुरि
अमेत्ववर्तकरणिंवरइचन्मो अत्रदंडमंडलसिंदरिततेबिंबप्रतिबिंबत्वम् । सारंणासलकस्यल
स्केनाम्सकडेतलः फणीइवदन्दूरस्याश्रियमापत्नमुरारेवैः अत्रायस्कबद्धयोः पर्यायत्वम् २८
भेदप्राधान्येउपमानादुपमेयस्याधिकोविपर्यये वाव्यतिरेकः अत्राद्योयथाअसलमलस्तनाभ्वग्गणउप
सिज्जइसमसहरेणाइअसमच्छतयेउगाउडोवि अदिग्गेकरेमिउपसिज्जपनेन द्वितीयोयथा क्षीणःक्षी
णोऽपिशशीभूयोभूयोभिवर्धतेसत्यम् विरमप्रसीदसंदरियौवनमनिवर्तियातंतु चंशार्कचक्र
घटनघुरयापि इष्ठंनेवंइतोइवदशीगिरिशंप्रपद्ये यद्वाइयानकलयापरिनाशमानोवत्सार २२

निंसख्यमसमः शैलवर्गः अत्रानिकादिन्यायनिर्दिष्टम् नागेन्द्रहस्तास्त्वचि कर्कशत्वादेकान्तशैत्या
कदलीविशेषाः लब्ध्वापि लोके परिणाहिरूपं जातास्तदूर्वोरुपमानबाह्याः अत्र परिणाहित्वप्र
मनुगामि दिष्टत्वः पक्ष्मलताविलासमत्तांगसहस्रस्य मनोतरं ते वापीषु नीलोत्पलिनी विका
सम्याम्सनं दैतिनषट्पदौघाः अत्र पक्ष्मलताविकासविकासितनयोर्बिम्बप्रतिबिम्बभावः मनो
हरत्वसामान्ययोः पर्यायत्वम् २९ सन्तानीयस्यानडमिति च ३० यथा न पंकाडुत्पत्तिनजडसहवास
व्यसनिता वपुर्दिगं पंकोद्भवास्थलनलिनरत्नद्युतिमुषाद्यपास्त दुर्वेधाः स्वयं लभ्यामाने यदिनतेन
मेवैकोलक्ष्म्याः परमममभिविष्टः पदमिह अत्र स्थलनलिनम् नलिनान्तरेसं वापि पंकोद्भवत्वादि
र्माभावः वत्सलडल्मेषो मदागत्वेवः सारस्वतं शास्त्रतमाविरल्लमपश्यन्ति येनावहिताः कवीन्द्राश्चि
विष्टपाभ्येन रवजिवसत्त्व अत्र सारस्वतस्य वक्तृषु समत्तरेतरासंभाविसदोन्मेषादिसद्भावः शैवोः सं
निसंहत्स्तशोजलनिधेर्वि विचिक्कदावहनान्तर्य तेषु लडं तियेदलचैतैः कल्माषितद्मानलाः पक्ष
कोपिसमां वजन्मडद्भूदाच्चर्यभूमिस्त्वताम् यस्मिवर्तनभरत्तसैर्मधुरिमोः स्वासानिलैः पर्यंतै अत्र पा
वजन्मसम्पर्शात्वानरवीचिविभंगुरत्वादिधर्माभावः नदसंभविमधुरिम्पघ्वासानिलहरणसहत्वस।

ग्रं॰उ॰ ह्यावच्छेदोपनिबद्धः १ उपमानोपमेययोस्सदृशार्थेन संबंधः सहोक्तिः २ यथा शनैः शनैर्मानवतीकपो
२२ लाभ्यां सार्मिभिस्सार्धं सवर्धनाय: निशीथिनीकार्ष्ण्यदशां वियोगिनीवाशयासाकमपि प्रपेदे मलया
3 प्रलानिलेन सहसौरवासिपुणादइ आरणंवस्तु निबदलसौमलपरिमलाः सामसाडंबाः प्रबसौम।
भपारिमलवाः पर्यायत्नम् हिरणग्ररकरनिडरूसाकणग्राग्रलकडग्रेरएविपक्रिनञाविग्रसंति
परिमलभरोत्बुडेहिकमलग्रेरहिसमम् ग्रयकनकावलकटकरेणविस्फुरितनवपरिमलभृरोड्ड
टनयोर्बिम्बप्रतिबिम्बभावः मालयापीयंभवति यथा उत्तिंमसहकौशिकस्पुलकेसार्धंसखैनी
मितेभूपानोन्तनकस्संबाधयिया सार्धं संस्फालितम् वैदेशामनस्सासमंतदधुनाकृष्टनतोभार्या
वःप्रौढाहंकृतिकंदलेनचसंभग्नेतैर्देशंधुवः साहरांविनाबनायसलंकारः यथा ग्रनेनसा
धंविहरतासुराशोलीरसुतालीवनमर्मवेष दीपांतरानीतलवंगपुष्पैरपाकृतस्वेदलवामरुद्भिः ३।
अविनाभावविनां विनाभावववचनेविनोक्तिः यथा नस्याचयेशंस्वविनास्येनस्नापुष्पर्डिसौरभंविना वि
नोष्मसंवहूतभक्तां विना प्रतिभासते यथावा ग्रनेनपर्यासयनात्कविरन्मुकाफलस्थूलतमात्का
नेषुप्रत्यर्पिताः शस्त्रविलासिनीनासातप्रस्नेणविनैवहाराः ग्रन्यथान्तविनोक्तिमात्रेनपुनरलंका २२

रः यथा विनयेनविनाकाश्रीःकानिशाशशिनाविनारहितासत्कवित्वेनकीदृशीवाग्विदग्धता २२
विशेषणस्यसाम्यात्प्रस्तुतस्यगम्यत्वेसमासोक्तिः साचविशेषणानांश्लिष्टत्वेनौपम्यगर्भत्वेनसाधार
णेनचत्रिविधा साधारण्यंचधर्मकार्यारोपाद्द्विधेतिचतथातस्याः क्रमेणयथा परिचुंबतिवा
रुणीदिशंपुरतोरागसंदेतेविवस्वति दिग्गियंशतमन्युलांछिताभवतिश्याममुखीकृशोदरि यथा
दिनेशस्यनिपीतकमलिन्यादिवाकरे उदभूद्विभ्रमोद्भ्रान्तभ्रमराभरणस्तनः बहवोपिमहायामाः
स्थूलाःस्वल्पतास्त्रयःशार्वितमानसंराज्ञोबध्नंतिविनयादयः विलसतिकचाबुमेगाढंकरोति
कचग्रहंललितवनितललितेवबक्रेपत्रावलीमकरमेजसाम् तितिपावरिःश्रोणीबिंबादिकर्षतिवाम्बु
कं मदश्रुविहृगान्तशष्पलीनोनवाविम्मगीदृशाम् सीमान्तेनजगामयस्ययस्यतयोर्नात्मेनयत्संगतं न
स्पृष्टंवचसाकदाचिदपियद्दृष्टोपमानेनयत् अर्थादापतितेनयत्रनचनयत्नकिंचिदेणीदृशाला
वण्यंनयतिप्रमाणरहितंचेतश्चमत्कारकृत् अत्रलौकिकेव्यवहारेशास्त्रेयव्यवहारारोपः अन्यथा
तुयथा पश्यंतीत्रिपथेवयत्रतिरयत्यात्मनसभ्यंतरी यत्रभुड्क्तेतिमध्यस्थापिमधुरध्वनिर्जिगासार
सात् साहृष्यारणवायलेवितन्वनावाकुत्रबासाकंध देव्यानेपरधामभोमसहरहःक्रीडाहृच्छालि

अ॰उ॰ २५ 25

गते लौकिके लौकिके यथा समारूढो हेलोपरि प्रासादयानां ललनालोठपुण्योत्करेरेणुंजे ललामस्तनांशुक
माचकर्ष क्रीडेशानः किं न चकार चैत्रः शास्त्रीये चाशास्त्रीयो यथा समयापि प्रकृतिजं यो विकारमस्मे।
स्पृशन् भासयन्नान्विकी बुद्धिमूलप्रकृतिसंगतम् भजं बुद्धिबलेनैव भोगं करणसंश्रयन् दृष्टा।
देवो निनाय सत्त्वरूपाद्यर्थं कृतार्थतानाम् २३ विशेषणसाभिप्रायत्वं परिकरः २४ यथा राज्ञो सौधनस्य
कार्मुकभृतो दुर्योधनस्याग्रतः प्रत्यक्षं कुरुबान्धवस्य मिषतः कर्णस्य शल्यस्य च पीतं तस्य मयाद्य पां
डववधूकेशाम्बराकर्षिणः कोष्णं जीवत एव तीक्ष्णकरजक्षुण्णादसृग्वक्षसः यथा वा येसेकसे
वेदोस्माज्जयति दशाननीसान्वयो हारिरूपः कारागारे वराणां पतिरपि च शचीवामरक्षाग्रहस्ता क
न्यानस्य यस्मैकारजनिचरपतेरेषनिर्वीकमेको बालः श्रुत्वानमस्याः प्रविशति च वनमल्लेजसेवेसवा
य २४ प्रस्तुताप्रस्तुतानां सभंगासभंगापदरचनया सामान्यश्लेषः २५ यथा येन ध्वस्तमनोभवेन बलिजि
त्कायः पुरास्त्रीकृतो यश्चोद्वृत्तभुजंगहारवलयो गंगां च यो धारयत् यस्याहुः शशिमच्छिरो हर इति
स्तुत्यं च नामामराः पायात्स स्वयमन्धकक्षयकरस्त्वां सर्वदोमाधवः अत्र विशेष्यस्याभिप्रायम्
अन्यथा तु यथा सज्जातपत्त्रप्रकराञ्चितानि समुद्वहन्ति स्फुटपाटलत्वम् विकस्वराण्यर्ककरप्र २५

भावादिनानिपद्मानिवहन्तिहिमीषु: अत्रप्रस्तुतस्यश्लेषः यथावा नीतानामाकुलीभावंलुब्धैर्भूरिशिली
मुखैः सदृशोवनवृद्धानांतरीत्तरो अत्रापिविशेष्ययोस्साम्यम् अन्यथातुयथा आबाह्नजनमंडला
ग्रहचयसन्नद्धवत्तःस्थलाःसोष्माणोव्रणिनोविपक्षहृदयप्रोन्माथिनःकर्कशाः उद्दृष्टाम्बरह
ष्टविग्रहभरायस्यसरागेसरागोधावारवधूस्तनास्तनंदधुःतोभंसवोजितः प्रस्तुताप्रस्तुत
योर्यथा आदेशमानपरिग्रहेणगुरुणाहंसमारोपितो पंचाननापभंगेणतानवहतनानीतापरंला
घवम् उत्संगोनरवर्तिनीमनुगमान्सोपिंडितांगीमिमां सर्वांगप्रणयोन्मितामिवतस्य–योसमालिं
गति सपदत्वेनयथा सज्जगामरणानायस्वकलंकापिवासितम् अगाधस्थितिमीडेतेयोलस्वामि
वपास्मिम् अन्यथातुयथा इक्वाकैविनुकाग्रभुवनमघ्रोधोथिल्यकेकोष्णितानेनविक्षेनपरस्पर
सनमनाकेनापिलब्धांतरोपन्योन्तोनहरणीस्तनाविवनयोस्समेपिविश्लेषणतो विश्लेषंविषमेति
सुखभवतोनापोस्वलोकोहेवित् उभयसमत्वेयथा रक्तच्छदत्वविकचाभंतेतोनालेनलेस्संगा
नमाहपानाःनिरस्यपुष्पेषुकचिंसमग्रापद्माविरेजः अमृणालयथैव २५ अप्रस्तुतास्साम्यप्रवि
शेषभावेकार्यकारणभावेसारूप्येचप्रस्तुतप्रतीतावप्रस्तुतप्रशंसा २६ क्रमेणयथा दुर्जना

ग्रं०३० रुषितेर्नमनसोपुंसां सज्जनेपिनास्तिविश्वासः बालः पायसदग्धोदध्यपिफूत्कृत्यभक्षयति अत्रसा
२५ मान्याद्विशेषप्रतीतिः पतनस्यसम्भावोक्तिः यत्कमलिनीपत्रेकणपाथसायत्यनुकामणिरित्यसं
स्तसज्जडः शृणवन्नपरस्मादपिश्रुतंस्वग्रलब्धक्रियाप्रविलयित्वादीयमानेप्रणेयमत्तजोह्रीयते
स्ट्रेहेत्यनुदिनंनानामोतिनिद्रानिशि अत्रनद्रानामस्थानप्रवभरवंप्रदतिसामान्येप्रस्तेनार्विशेषः
प्रणामः किमियंप्रपद्यतइतिनिःशेषंमयाप्तलेविन्तंकिमालापतीत्यप्रयावलशठःकोपस्त्रयाप्या
प्तिः इत्यनेन्यविलसदादृष्टिचतुरेणसिन्धुवसानेरसभ्याजनघ्नसितेनमयाप्तितिहस्त्वाध्यस्तसक
स्तयः अत्रमनः कथंनिहतइतिकार्येप्रस्तेनेनिहतिकारणमुक्तम् अनेनसार्थसमयवर्ता।
तेहृतत्रमधुरीमधुरविहारस्य विलासवातायनमेवनेत्रस्याप्यमयोध्यांनगरीविदरि अत्रस्वयं
वराविकारेणप्रस्तुतेनकार्यस्याभिधानम् सारूप्येणयथाहिर्धवमातङ्गजेन्द्रप्रपतान्नइणास्य।
कस्मावरस्यगुहानंतस्यकरिविधारणपरक्रमकस्त्राणपाविहितमिपयप्रवाञ्छिष्ठत्वम् श्लिष्टवित
यथा सरसंतलसहावविमलेगुणमितमंगलेलसि अकमलणाहाक्कांग्रेऊणातद्देसाआरणसो
दे ऊभयंयथा परार्थेयः पीडामनुभवतिभङ्गेपिमधुरोयदीयसर्वेषामिहस्वलुविकारोप्यभि। २५

मतः नसम्यगमोहद्विषंयदिमम्रशामत्तेत्रपतितः किमितोर्दोषेणोसौनपुनरगुणणायामकृत्स्नवः प्रु
वायपस्यसंभवः प्रसंभवेनयथा कस्त्वंभोकेयथामिदैवहतकंसांविद्धिशाखोटकंवैराग्यादि
ववतिमाधुर्यविदितंकस्मादिदंकथ्यते वामेनात्रवटस्तमध्वगजनस्सर्वात्मनासेवतेनच्छाया
पिपरोपकारकृतेयमार्गस्थितस्यापिमे प्रश्रसाधर्म्यवैधर्म्येणतयथा धन्याःखलवनेवाताः
कल्हारस्पर्शशीतलाः राममिन्दीवरश्यामंयेस्पृशंत्यनिवारिताः २८ सामान्यविशेषाभ्यांनिति
प्रयान्तकृतसमर्थनमर्थान्तरन्यासः तत्रविशेषस्यसामान्येनसमर्थनेयथा सलिलगतधियाघ
तेनहताम्रगुरुरमुच्यतनिस्सहेनहारः जडहृतदृष्टयः किंयद्भिरेवागुणासहतामिदभारसह
हंति अन्यथातयथा लोकोत्तरंचरितमर्पयतिप्रतिष्ठां पुंसांकुलेनविनिमित्तमहत्तायाः वातापि
तापनमुनेः कलशात्मसूतिर्लीलायितंपुनरमुद्रसमुद्रपातम् अत्रसाधर्म्याम् वैधर्म्येणतयथा अव
मानपरेपिमाननेयन्मन्नतेतन्मरणातिशायिमानो अपनीयकरीपटंहिभोजोपनमानायसदाति
थिवमेति तेजस्विनमनालोकाप्रभवंतिमलीमसाः उदितेभास्करेकापिगम्यतेतिमिरोत्करैः अत्र
समर्थ्यस्यप्रश्निष्टत्वम् समर्थकस्यतयथान्तमियोगः पेरणापिनसहिम्नामहात्मनाचम् हर्णासंदो

अं० ३० इयाकांताहीश्येोऽयमहार्णवः द्वयोर्यथा भुजोपिहस्यमानो जडोरसज्ञस्यद्वषणोकृतेसितमपि।
२९ स्तनद्वयंपाथिशरस्तनांनयतिमालिन्यम् ३७ सामान्यस्यविशेषेणविषदीकरणमुदाहरणम् ३८
यथा अनंतरत्नप्रभवस्ययस्यहिमंनसौभाग्यविलोपिजातम् एकोहिदोषोगुणसन्निपातेनि
मज्जतीन्दोः किरणेष्विवांकः यथावा पतत्पयोधौ यान्मुखं जनसौरवकमंभिः खनितेवहिक्लप
स्यप्रासादस्यैवकारकः ३९ गम्यस्यापिभंग्यंतरेणाभिधानंपर्यायोक्तम् यथा येनामरवधूहस्तस
स्यालूनपल्लवाः अमितास्वेदपानानांक्रियंतेनंदनद्रुमाः यथावा अपात्तत्रिलोकामयसमयम
हत्वंतमसमरहिन्नशाल्यांसौमित्रेरयमुपनिनायौषधिवनात् इतिस्मारंस्मारंत्वदरिवलभीविनलि
खितंहनुमंतंदृतैर्दशानिकपिनो रात्रसगणाः ४१ स्तुतिनिंदाभ्यांनिंदास्तुतिमार्गमाप्तव्याजस्तुतिः ४०
क्रमेण यथा रेहेलाभजिनबोधिसत्ववक्तां किंविस्तरैस्तोययथेनास्तितत्सदृशःपरः परहितादानेन
हीनवान् त्वष्णया कृतनोपकारघटनावे मुयेलव्याघचो भारस्योद्वहनेकरोषिकृपयासादाय
कंधन्धरोः इंदोर्लक्ष्म त्रिपुरजयिनः कंठपीठीमुरारिर्दिङ्नागानांमदमलमषीभांजिगंडस्थला
नि अद्याप्युर्वीवलयतिलकश्यामलिम्नानुलिप्तान्याभासंतेवदधवलितंकिंयशोभिस्त्वदीयैः॥ २९

यथावा इति इह पक्षणोपहृतेणोपहृतेणं विरंतणपहृणं गुणदोसा दोसगुणा पइिक अत्र नद्धकत्व
नपदं ५० उक्तवाच्यमानयोः प्राकरणिकयोर्विशेषप्रतिपन्नस्यार्थस्य निषेधाभास आक्षेपः ५१ अत्रोक्त
विषये आक्षेपे क्वचिद्वस्तु निषिध्यते क्वचिद्वस्तुकथनमिति द्वौ भेदौ वक्ष्यमाणविषयेन कथनमेव
निषिध्यते उक्तसामान्यप्रतिज्ञया क्वापि विशेषनिष्ठत्वेन क्वचिदंशेन कथनं क्वचिदंशांतरगतत्वेनेत्य
न्यपि द्वौ भेदौ क्रमेण यथा वालअ णाहं दूती तइ पिअसि त्ति ण मिव वावारो सा मरइ तुज्झ अयसो एअं
धम्माक्खरं भणिमो अत्र बालकस्य घातीनस्य वस्तुनो निषेधमुखेन वस्तुवादितादिविशेषः प्रतीतेति हू
यामिद्दमसमनिकोपि न घटते कथिष्यामि एवं नो पुनरिति निभवेदभ्युपगमः न मे दोषोस्तीति तमिदमपि
नायुक्तमेव किमेतस्मिन्वक्तव्यमिति नवेष्टियितमे अत्र भण्यमानस्य प्रसादस्य निषेधः
विनेव कोपोपरागनिषर्भनेन मम वेनावश्यं स्वीकार्यत्वं विशेषः सहअविलंबउत्तोकजावइमं कि
हं काअं देइ अ अंधं दवितन भणिस्सं अह वाबोलेमु किं भणिमो अत्र वक्ष्यमाणस्येष्टस्य भणिस्सं इति
६२ प्रतिज्ञातस्य निषेधेन स्वातिशयोत्कोपजनकत्वादिर्विशेषः ज्योत्स्नातमः पिवववः क्रकचत्वषा
द्वि.२. रः तारास्मरणलवलयानि कृतांतदंताः सर्वं दुरंतरामिदमधपि शिरीषमृद्वी सा दूत्तनस्यः किमथवार

प्र.३. तज्जलितेन अ[illegible]शोकावेशान्तरत्वे म्रियत इति प्रतिपाद्यस्याशक्यवचनीयत्वादिर्विशेषः अनिष्ट
२२ विध्याभासस्य ५२ यथा गच्छ गच्छसि चेत्कान्त पन्थानः सन्तु ते शिवाः ममापि जन्म तत्रैव यत्र का
२२ मगतो भवान् अथवा भवतु विदितं व्यर्थालापैरलं प्रिय गम्यतां तनुरपि न ते दोषोस्माकं विधि
स्तु पराङ्मुखः न च यदि तथा रूढप्रेमप्रपन्नमिमां दशां प्रकृतितरले का नो पीडा गते हतजीवि
ते ५२ विहिताशंकितयोर्विशेषावगमाय निषेधो निश्चयः ५३ क्रमेण यथा देव्याः शिलापट्टकका
रमुक्ताश्रीविंध्यशैलसुन्दरीमूर्द्देशवियोगिनीकंठकपथवायुः कारागृहस्थामित्रविराड्भित्तः बाणे
न हत्वा मृगमस्य याचानिर्वोर्यतो दक्षिणमारुतस्य इत्यर्थनीयः शबराधिराजः श्रीविंध्यशैलसुन्द
रीमृदृस्य: यद्वासिषाति घ्नन्देन्यमेनेन क्रांतिवैरं मरुताकिराताः केलिप्रसंगेषु नवरोगतातांसरि
स्तरलानि मथाकरोति यथा वा सत्ताकदर्थनाव्यक्तसविंध्यर्जनमाकृताः अथवा नोपदेशेन मा
धुर्यभजने विषम् नावत्यनेन सभटोन्मथने कथं नु मारायकतवकरहृदयमाननान नैवायवाय
विषयोय उत्तमूर्तलस्यन्यनेन माभूविमहस्वकरोमि गीतः ५३ विरुद्धाभासत्वं विरोधः ५४ सत्वभा
वयोरभावयोर्भावाभावयोश्चेति त्रिधा क्रमेण यथा प्रदीमो दावाग्निः शिशिरमधुरस्यन्दनरसात् २२

करोरैरोसंवारपिबननवनीतान्मृतरसः नवस्मेरी प्रियायाप्रमवयवानोममचिरादनेनेसेना।
पेजनयतिचनिर्वापयतिच अत्राश्लिष्टनम् श्लिष्टनेयथा पुंडरीकैस्सहरितेर्गोनैरोर्याग्रमहिजे
वल्लरावैः सहरिभिःशोभनेराजमंदरम् नेवीखवेपथमनीमरसागायशिर्नित्ती पपवृपरमहृन
महृहनीसर्गोचनव्यतिकराकुलितेवसिंधुःशेसाधिराजननयानयथैवाननसौ अमितस्मित :
साभेरनकैर्षैहर्षदप्रभोप्रहि नस्महितुस्माथुयशोभिरसनामपि यथावा समागायारण्यकरोत्म :
वेदेवविभागायान् अम्भस्येनान्मनतन्स्म्रस्येनानपिव्यथात् ५४ कारणाभावेकार्यस्योत्पत्तिर्वि।
भावना ५५ यथा पुष्पोद्गमेराभरणाप्रयोगंप्रारेभिरेवामहृशांयुवानः ननोविनाकार्मुकमकम
सिद्धं पुष्पायुधस्यागमस्हमोन्ः अत्रपुष्पाणामाभरणीकारतनकेनिमित्तम् अत्रकनिमित्ता
यथा ननोनभूतिंदहनाद्धयानिसम्भूलितेमलोचनपावकेन ःसमानभिन्नोपिरतेरजस्रमस्कल
नेर्योजनिमह्यपारः अत्रकामदाहः ५५ कारणसामग्र्येकार्यानुत्पत्तिर्विशेषोक्तिः ५६ यथा
कर्पूरइवदग्धोपिशक्तिमान्योजनेजने नमोस्त्ववार्यवीर्यायतस्मैमकरकेतवे अत्रावार्यत्वमक
निमित्तम् अत्रकनिमित्ता यथा यवलोसिनरविंदरननहृविनप अप्रकरंजिग्रहिग्रग्रागभरि।

अ॰उ॰ पविहिस्मप स्मर प्रणिहितोनंतोसि अत्रविस्सेरहत्वादि नयोर्विभिन्नदेशत्वेसंगतिः ५७ क्रमेण
२८ यथा कपोलयोःपदं चक्रेनस्यावाष्पस्सक न्नलः स्वेत्नशितिकेवस्यकालिम्नः समलस्यते
स्ववमनिम्सुषंतियस्यसंतोभवितातेनपुनः स्तनंपये रूपवामहरशास्त्रपूर्वसेवस्तनयोःश्यामि
कुचामस्वेंचुचुंवे ५८ अर्थानर्थपदेनदस्यस्योत्पत्तिर्विषमम् तत्रार्थपदेनर्थस्योत्पत्तिर्यथा ती
र्थांतरेषुमलपंकवतीर्विहाय दिव्यास्तनस्तनुभृतःसहसालभंतेवाराणसित्वयितनमकेले
वराणांसाभोस्तमूलमपिधात्पपुनर्भवाय यथावा योहंवंप्रतिनिषेदुमदस्सस्मधूकवासियतम
स्यकटाक्षःसप्रतोद्द्रवतस्यविचेष्टात्यरकःकिमपिहंतवभूव अनर्थपदेअर्थोत्पत्तिर्यथा
येनराहुरपिनिग्रहेक्षुनाडभर्गोदरभिदासुखीकृतः चक्रिणस्तदतिविक्रमक्रमेयक्रमक्रम
मपाकरोत्ततः! विद्रूपकार्योत्पत्तिर्विद्रूपसंघटनाच क्रमेयथा सद्यःकरस्पर्शमवाप्यचित्रं
रणेरणेयस्यकृपाणलेखातमालनीलाशरदिंदुपांडुयशस्त्रिलोकाभरणंप्रसूते अत्रविद्रूपस्य
कार्यस्योत्पत्तिः यथाच अत्रांतरेकंचनवाग्मिभावंवनेवनेकोकिलमालिकानाम् वाचंयमत्व
वियोगिनीनामुल्लासयन्नाविरभूद्वसंतः अत्रविद्रूपयोःकार्ययोरुत्पत्तिः अत्रासमणोडोर्यो २८

कीडोमरहमेडनंपश्चेनेण अजमसमपः इविरहोपन्नेविपिप अनोतेति अत्रप्रियागमनानागमनात्म
नः कारणद्वयस्यविरहसमाप्तिरूपंपर्कंविद्रूपंकायम् शिरीषादपिसहंगीकेयमायतलोचना
अयंकचकह्रूलाग्निकर्कशोमदनानलः यथाच किंनस्थूलफलमस्तुःपनमवहमेवकिंको
मलःकिंकिकिलिवद्वहलमन्नवनवच्छायाय्यमानपल्लवःवंचञ्चरणकच्छृतचंदनवनोद्यानेसमा
नस्थितिःकेनायेखदिरद्रुमःखरनराकारोपिसरोपिनः अत्रविद्रूपाणांसद्घटितत्वम् ४९ नहिप
यंयस्समम् ५ः क्रमेणयथा कमलासरञ्जद्रुमाग्रजेस्मधघारालरलेनचोदितैः ऊसमासश
रैर्वैरंयघोमसमानंदविमोहयोःस्टपः अत्रसद्रूपकार्योत्पत्तिः नमेवेसोदर्यामसवरुविरतायाः
परिवित्तः कलानेभ्सीमांत परमिरस्तुवासेवभजनयः अयिहद्वंदिष्मानदिरसभगोसंवदन्तिवाम
नःशेषंयस्याजितमृघतदानीगुणिनया अत्राभिद्रूपत्वेनसद्रूपयोःसंघटनम् चित्रंविद्रेवनवन
मदाचित्रमेनरिचिंत्रंनानोदेवाङवितरचनासंविधानाविधाना यत्रिस्वानोपरिणामफलस्फा
तिराखादनीयायश्रेनस्याःकवलनकलाकोविदःकाकलोकः अत्रानभिद्रूपतया ५ः खविप
रीतफलनिष्पन्नयेप्रयत्नोनिष्फलस्त्वविचित्रम् ५८ क्रमेणयथा उन्नेतेनमतिप्रभंमभगरहादु

ग्रं.३. शुंबरिस्त्रिहति स्वच्छवष्यमाननेोनिजडधीरागामिविनाशवाप्राणांप्राणिनमेवमंचतिरोक्षि
२५ स्नातिभोगक्वायासर्वंतद्विपरीतमेवकुरुतेतस्मान्यहकमेवकः यथावा चेडेमेवइअहरो
29 असयेथावलइयेकएविनेदिट्ठी घडिनेविअडंतिभअसरआइस्सिविसामः लावण्यद्रविणव्ययो
नगणितः क्लेशोमहान्स्वीकृतः स्वच्छंदस्यसुखंजनस्यवसतश्चिंतानलोदीपितः एषापिस्वय
मेवतुल्यरमणाभावाद्वराकीहताकोर्थश्चेतसिवेधसाविनिहितस्तन्व्यास्तनुंतन्वता यथावा
जारपमाणमम्रगगअभइरयअहफसमसिजंरंगीइयनसम्मइणरकावालिणीइक्कुलगाणरभोः ५
असामार्थ्यनतत्स्यानादरोनादरः ५२ यथा श्रीकरमीरनरेंद्रचंद्रभवतोविद्वेषिणीरंततेप्रस्ताकौ
शलशालिनोपितितरांजाड्यमस्यागताः भूभर्तुः कटकाग्रतस्तवगतान्नाकसिंहनादाकुला
द्भूभर्तुः कटकाग्रमेवगमनाहाकसिंहनादाकुलम् अत्रप्रानंसिंहनादंभूभर्तृकटकेप्राप्तेता
यावितिपर्यसेवसामर्थ्यमनस्यानादरः यथावा अस्त्रसामगाकुलमानसस्यनेत्रांचनंस्तवयतोन्यदेवम
त्वत्तगाव्ये: कमलंविलोक्यजयत्यवस्थानरमच्चुतस्य अत्रास्थिरस्यानादरस्थैवनयाविप्रासेवा
नस्य नेत्रांचनादेस्त्रिकीर्षितत्वम् ५२ स्वकस्वीकारआदरः अधिकगुणमामोत्तच्छमेवेतत्या २९

कस्यतदुपगमे पुनस्स्वीकारः त्यागमात्रे वा अन्यथात्मकस्य स्वीकारश्चेति त्रिभेद आद्यः यथा म
मत्ति आरिखिञ्जइ पएणच्छेडो अपत्तिको देशोरिज्जपत्तिएणानिरसिज्जइ पुरपुरुषविवर्जिएणा।
मे श्वश्रुपरपुरुषाद्यवासो सम्पत्तिकानिजपत्योपरित्यक्तयोरपि पुनः पर्णोत्पलाभे स्वीकारः शी
लास्पंदस्वरिमानिममेतिमत्वाजनाजार्धशोथइवकेरविणीभुजंगः रद्धानिवारोजवनेभ्यपुषः
प्रसंगेविच्छायतांविनिहितामपिनक्रमत्र श्रोणीबंधस्यजातिनवतांमेववनेमध्यभागः पद्मांमु
कानरलगात्रसंस्थितालोचनाभ्याम् धनेवत्तः कवमस्त्रिवनामद्दिनीयंतवकेनत्राग्रणाग्र
एविनिमयः कलितोयोवनेन श्रवश्रोणीबंधादिनात्मकस्य नवनादेर्दध्यादिनास्वीकारः पर
वृपयधर्मयोपरस्परवर्त्तनेएणान्योन्यम् क्रमेणयथा नवडपमानयाधर्मोपधर्मेणानवडपासनाभियेव
शास्त्रसंबोधः शास्त्रबोधेनधीरिव केवस्यतस्याः स्तनबंधुरस्य मनकाकलापस्य चनिस्पलस्य स्य।
मोन्मशोभाजननादुभूवसाधारणोभूषणभूष्यभावः यथावा तापस्यनेपथ्यशिथिलनाभास्व
नसंविधानानेनाशांनिहिमसमयजंमोपिनेशोन्यमेत्य पाकस्त्रीणामिवचलितयोर्मेत्यवेष्टलि
एाशा मन्योन्यंवाफलानिमुपकार्योपकारिभनेस्त्वात् अनाधारमाधेयमेकमनेकगोचरमश

ग्र·५· काव्यस्यान्तरकारणं च विशेषः ५५ क्रमेण यथा दिवमप्युपयातानामाकल्पमनल्पगुणगणा येषाम् र
३· मयन्ति जगन्ति गिरः कथमिव कवयो न ते वन्द्याः यथा वा अङ्गानि चन्दनरसादपि शीतलानि चन्द्रातपे
30 वसन्ति बाहुरयं यशोभिः बालकगोत्रतिलकक्क वसन्तसेनेन्दुहृतभूपपरितापगुणः प्रतापः यस्य
सितासितहृत: पुरन्ध्रपञ्चादन्तर्वैरिः परितप्यविवर्तमानाम् उद्धुरस्मरपकनकाः जनितभवस्तनोसा
सकलकेशपरिवर्तिनहृशिवज्ञम् यथा वा चित्ते चहूहृहृदृणावहृ इमा गुरोस्तं सिञ्चइइन्माव इविसंकइदि
स्तदेहस्तावलसिवहइपग्रहइकधवं पेमारोणम्भहइविरेनरुणीचरही च्चेतोनन्दनं पटरूपटिष्ठक
लिविविंब्रतिविसुकनारम् यस्मिन्दृहंसुलणाकिलिषोचंतिरर्गलंगुगुलकं दहेत: यथा वा श्रेतेषु
सांद्रतरचंदनपंकचर्चामार्गलहारहलयादिवपाकवधाः येभ्यः विवापतिवियोगविषादवंभोज्यो
त्स्नाभिसारपरिकर्मसनकमासीत ५५ यथासाविनस्पतये वास्य नान्यथाकारणं व्याचष्ट: ५८ यथा
हशादग्पसनसिञ्जनीवयन्तिहशोवयाः विद्रुपातस्मजयिनीस्ता: स्तवेवामलोचना: यथा वा धर्मस्
स्स्जनभूपालैरन्यै: कीर्तिः कदर्थ्यते दूर्षेनसैरविरतं यदीयैस्तत्पाल्यते सोकार्येणकार्यविरुद्धक्रि
याच यथा अबलाइति बाध्यन्ते सबलैरन्यदेशजैः नैतेव दहनत्वनाय व्यरस्यन्ते राजभिः परे यथा वा यस्य ३०

शात्रुमितिकामसविमर्देन्द्रपरंपरिहृतंनिरसंशयः नद्दभारकतयापिविदग्धयोगोपनायनिजकंठरुन्माम्
इत्कर्षार्थमन्यस्मात्रबोधितंशांवसा ५८ जितेंद्रियसंविनयसकारणंगुणप्रकर्षोविनयादवाप्य
ते गुणाधिके पुंसिजनोनरज्यतेजननान्नरागप्रभवाहिसंपदः अत्रपूर्वंसपरान्तबोधितमनेनसमुल्ल
सणोत्कर्षार्थम् अन्ययेनयथा साणोगुणोदिना अइगुणाविज्ञाअतिसअणोसेवाइविमलेणसुअण
सेवाइनहाणं अत्रातेसेवयाउत्कर्षः पुराणीयस्यांसवरांगनानिवरांगनाद्रूपपुरस्कृतांरपः रूपंसमे
मीलितसद्विलासमस्त्रंविलासाःकुसमाधुर्यस्य ततजलंयत्रसवारपंकजेनपंकजंयत्रविसीनषा
इपदम् नषट्पदोसौनजगुंजयत्कलंनगुंजितंतन्वनहारयन्मनः संग्रामांगनसंगतेनभवतावाप
ससारोपितेदेवाकर्णयेनयेनसद्दसायघत्समासादितम् कोदंडेनशराःशरैररिशिरस्तेनापिभूमं
डलंतेनत्वंभवताचकीर्तिरमलाकीर्त्याचलोकत्रयी ऊते:कोटरपवकैटभविपुर्यतेत्रिलोकिस्मिंत्र
पद्दछभरंविभर्तितमपिश्रीतोभुजंगेश्वरः श्रीकंठसासकंठसूत्रसभवद्दवत्तयानंतयाद्दाबिभ्राणेणाप
रेषुपौरुषाणकथाश्रीकर्णानिर्णाशिता नयेधरिस्माःपुरसेवासारंपुरेगररसमानिचैकदेशाः नत्रापिश
य्याशयनेवरांगीरत्नोज्वलाराज्यस्वावसमारम् सोज्ञेसारंवसपावहंपरायांपुरंपुरेसोधन सोधेन।

ग्रं० ३० तस्यांतस्सेवरांगनानंगसर्वस्वम् त्रिलोकांमतम् ःस्नात्यास्मत्संधनपतेर्हरिति तत्रगोरीगुरुःशैलोयत्रासि
२१ त्रपि मंडलम् तद्देवेनत्वंप्रसलोमाकाहिसिमत्कसभामेतस्मिं अदत्तस्संपायेसं अदपेससमानगोकुलदे ५८
३१ साध्यसाधननिर्देशोत्मानम् ॥५॥ तस्यस्वार्थपरार्थतयाद्विविधम् क्रमेणायथारम्भंयोमन्त्र्यखलतनलद
ध्यसः स्पगायतिस्फुलिंगानांभंगिदृथनीवयथाकीटमणयः यथाविद्युज्ज्वालोज्ज्वलनपरिपिंगाक्षक
ऊर्ध्वस्तयामन्येलगनः पथिकरूपडेस्मरदवः अत्रस्मरदवोलग्नः स्वपरामर्शसैवविस्मयः यथावा
सत्यवसंतकककवलनानां शाल्कं निचानामलयेवभ्रुः तवेत्कथंपाप्यनितिरविनीतोव्ययुर्दशोरांत्य
त्वोपदेशाम् तदास्तिते घातमसिप्रसर्पिणां निशाचरत्वंयदिपारमार्थिकम् ततःपियेसंनिहितेत्रवा
सरेकथंतत्तस्संवरणंभविष्यति अत्रदिवासंवरणस्यकार्यस्यनिशाचरत्वेपरप्रम्यायोहेतुः ॥५॥ सर्वथा =
संभवासंभवोव्याप्तिः ९० वर्जनीयोमतिमतांडर्जनः सत्यवैरयोः स्याभवत्सुपवातायर्जडस्त्रपिदृश्य
नापि अत्रवर्जनीयत्वाद् ःपतहयेपिसंभवः यथावाभूभारोद्वहनायवाहरजटावंपायकाश्रीपतेर्निद्रालो :
शायनायवापरवशांस्त्वमानसद्मासयन् यंस्वातेक्षनिपिनिद्रापफणिनामग्रसरः सोप्यहं पातालम
भूरस्मिकर्मपुरुषोद्दनेनाहंतेतांजहौ अत्रसर्वत्रैवपरवशानस्मसम्भवः अदृष्टेदर्शनोत्कंठाहष्टेविश्ले २१

दभीरुतानाहेषेननहेषेनभवतालभ्यनेमत्वम् अत्रपत्नहयेपिसंबंधासम्भवः यथावापार्थेण
नइणिरकावइनासांमुरडेणेरन्डे — ल इहा इथाइडावणाइडाईषणाजनहणाकर्षयिंआख।
लड अत्रेभयथापिराजदर्शनासम्भवः यथाव प्रश्नामणेयेत्रीकगतमरमेडगांपअत्रेणअ
नसमम्पइविरहो पत्रेविपिपश्चमेनेपि ८० अनिष्टापादनप्रसंगः दानोपभोगभूमेनपनेन
पतिनोयदिभवामः किंनरैनेवपनेनपतिनोवयम् यथावासर्गोस्वर्गोमितसतोनरिनरिहा।
यदीयनांदीयनामित्याघापिदिसोमपालविरमनंकोपिगर्भेश्वरः नोवेइंगभयोञ्जलिघातिरा।
घात्मेहस्तनः क्रप्रनाः क्रतोणीक्रपयोपयः क्रगिरयः क्रापाः क्रनेपार्थिवः ८१ एकमनेक
स्मिन्नेकमेकस्मिन्नाक्रमेणपर्यायः ८२ क्रमेणयथा नवाश्रयस्थितिरियनंवकालहृटके
नेतरेतरविशिष्टपदेपदिष्टामार्गणेवसपदस्येहषलस्मणोय्य कंवेधुनावसमिवाविधुनः
त्वलानाम् यथावाभ्रमतिहृदयावनेनावहुसन्पयकंयाकहरमणेजिकामवीभूवपय
वेपनेश्रयपरपुदयोगस्तेकष्टविरायकवादितावचनमपरादिग्पहूतांकथंममभारती निराम
भासकलनपुराणांयसंचरोभूदभिसारिकाणाम् नदंमखोल्काविचित्रामिषाभिसव्यापने।

अ० ७० राजपथः शिवाभिः यथा वा विपुलहृदयैरमेयैः कैश्चिज्जगज्जनितं पुरा विधृतमपरैर्दत्तं चान्यैर्विजि
३२ त्य तृणं यथा इह हि भुवनान्यन्ये धीराश्चतुर्दश भुंजते कतिपयपुरस्वाम्ये पुंसां क एष मदज्वरः ९८
32 समस्तनाधिकानां समाधिकत्वेनेति निमयः परिवृत्तिः ९९ उरोरत्नाहारीणां येन पुरुषेष्वगरस्तत
हिरण्यालवपाथेयषु यशः साकं जयश्रिया अत्रोरोपचयस्य समस्तनम वैपुल्यादेस्समनुधर्मस्यानिर्दे
शः निर्देशोऽन्यथा स्तपावदातं पांडुत्वं विनिपायकपोलयोः श्रीर्यकण्योन्याशात्रूणां निःशेषम
हरयशः अत्रस्तपावदातत्वस्यान्यगामित्वेन निर्देशः विंबप्रतिविंबत्वेन यथा लतानामेतासा
मुदितकुसुमानां मरुद्भिर्मन्दं हठाह्लास्यंदत्वाख्यपतिभ्रशमामामोदमसमम् लतास्त्वधुन्यानामद्र
हशामादायमद्रसादद्भ्यादिव्यापिभ्रमनदितमोरव्यतिकरम् अत्रलास्यासमत्वयोर्विंबप्र
तिविंबभावः पर्यायनिर्देशात्तयथा मनोहरं स्वप्रतिवेदनाय हतं प्रकल्पोन्मरचितहारि
मधादयानामधुपाधिलोकः पद्माकराणामनुरणोबभूव अत्रमनोहरत्वचित्तहारित्वयोः पर्या
येन निर्देशः यथा वा नस्पाद्विप्रवयसोजनस्य पुष्पः स्वर्गिणः किमिव शोच्यते बुधैः येन जर्जरक
लेवरव्ययात्क्रीडमिंदुकिरणोज्वलं यशः अत्रन्यूनेनाधिकस्य परिवृत्तिः अधिकेनन्यूनस्य । ३२

यथा किमित्यपास्याभरणानि यौवने धृतं त्वया वार्धकशोभि वल्कलम् वद प्रदोषे स्फुटचंद्रतारके वि
भावरी यद्यरुणाय कल्पते दोषगुणयोस्तदाभासाभ्यासाधानेन समता क्रमेण यथा यः कोटिहोमा
नलधूमजालैः मलीमसीकृत्य दिशां मुखानि उत्कीर्तिभिः शालयतीह शम्भ्रद् द्विडतारापतिपाण्डु
राभिः अत्र होमधूमसंजातस्य मालिन्यस्य कीर्तिप्रवाहेन क्षालनमिति दोषो गुणेन समाहितः क्वचि
श्रा इपाश्रमउगेणणनोपमाडोरिहृदंत ओड्मज्जारे मोहमो अश्मि अराणितगोत्तकुरावलगेन अत्रप
दपन्नेनेनार्णितस्य प्रसादस्य गोत्रस्खलनेन हरणमिति गुणो दोषेण समाहितः २४ निहृत्तावन्यो
दयस्तत्वम् २५ दोषगुणयोर्निहृत्तौ दोषांतरस्योदयादसंदेहविधम् क्रमेण यथा वक्रांकेतपयो
गगोपनविधौ नीरंगिकामन्यतस्तस्या अप्युपसारणाय दकरो दीपस्य निर्वापणम् दीपत्वं दधिरेयतो
श्रमणायायदीपितो उद्ध रैस्त्रस्तेर्ष्यावसमं भ्रमाचदर्पितावः प्रीतये जायताम् अत्र त्रपाकारिणि दोषा
त्मके दीपे निर्वापिते तथाविधानां दीपांतराणामुदयः यथा वारेव तन्नष्णवर्णनेन सत्वयस्यावेडले
नारदस्तत्र अश्रामु कङ्कणेनिमधुपाल्पारिजातस्य निवार्यते यदि चाप्सरोभिरभितस्तस्याम वाडं
रेरुद्देजनन्नवलिकंकणाकणत्कारस्तदाडंस्व: अवलोकयसरोरुहप्ररोहान्धकनीभावगतान्

अ॰उ॰ प्रतीत्यमूनि स्मरणादिविपीयतेनवीनाविकसद्भिः कुमुदैर्धृतिः प्रदोषे अत्र स्मरोत्कर्षविकासलक्षण।
२२ स्यगुणस्यानिर्दृष्टेतो कुमुदविकासात्मकस्य तस्योदयः ९५ उद्दिष्टप्रतिपत्ततयानुनिर्देशो वैधर्म्यम् ६८
33 कुमुदवनमपश्रि श्रीमदम्भोजखंडं त्यजति मदमलूकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः उदयमितिदिननाथोयाति
शीतांशुरस्तं हतविधिलसितानां ही विचित्रो विपाकः अत्र कुमुदवनादिभ्यो भोजखंडादीनां वैधर्म्य
मात्रम् वैधर्म्यं पिसंबन्धाविवक्षायां विषमेणसाम्यस्य संकरो यथा आघ्राय नवीनवधूतनयत्रस्यास
ह्लोदरेण तत्रतोरव्यातिकरपट्टलाटकान्तादेनेनकर्णाभ्यर्णास्फुरितपलितः क्षीरकंठेनसाकं यो
डुं वाञ्छन्न कथमसनालज्जते जामदग्न्यः जाहेक्षिप्रन्तह्वाऽरणीमतिडोणिवणिचोलः भारिताहे
क्षिअर्थश्रींवपहदृडोगिरिगुहास्व इत्यत्र चातिशयोक्त्यासहास्य संकरः ९९ अन्तर्भूतसाधर्म्योनेना
पलक्ष्यो विभागावगमः परभागः ९७ असावसहूपान्तरूपसासहूपादसहूपस्यवसहरूपेनतख्क
वेनवाभेदप्रतीतिर्भवतीतिचत्वारोभेदाः क्रमेणयथा असमसहिष्णाप्रसंगेदेहे बकेरन्त असद्दर
असमपुरुषस्यापकतर आनहृग्गुणदोसेमेविद्याराणिति अत्रान्यमहिलाप्रसंगेप्रियस्यनिजवल्लभायाम
हत्वेनविभागावगमः गोरणदाप्सरईदुंवहुसमसहसंदरत्नराणांचक्रोनितिलोकसंदरीसाजावण्णा २२

अत्रासंवदड३ अथोनुभूमायासद्रूपायास्त्वच्याः संदरीदर्शनान्तच्छन्नयाविभागावगमः सोवि
अमणोस्मश्चवचनेपिमणाणअहि अकद्वंतिजेणामकालेयदे उक्कविज्ञइदेविज्ञोअहरि
अत्रासद्रूपात्कालकूटान्नद्याविषस्यैवावलवचनस्यमहत्वेन विभागावगमः वेशाकेचक्रकृचटनद्यु
दयापिदृढेनेवंडलेतोडवदप्रागिविशेअपघेयद्वाड्हवानकलघापरितोऽस्मानोवज्ञाहनिसवस
मन्यनशैलवर्गः अत्रासद्रूपाद्दकुवानानद्याविषायावज्ञाहनेसच्छन्नयाविभागावगमः क्वातिरे
केणनमहास्यसंकरः गुणदोषयोस्वपयातेपयोकृत्कटत्वमुद्रेकः उजक्क इदिणाणग्रहो अर्थस
उस्मीकिमस्सफिणो प अपुणमहदुः (वाज्ञापन्नपंकपरिस्मिरी अथोदयास्तमयात्मकगुणदो
षापेतयापंकजनकरस्कायाः दोषद्रूपायाः श्रीप्रामेत्कटत्वम् पतन्नवारिणियानदियंनरेवि
शतवद्भिमयोव्रजन्नतितिम् रविरसाविधनामागुणेषुकामकललोकचमत्कृतिषु तानिः अ
क्वाविपन्नवारिदोषापेतयाविश्वप्रकाशकत्वादेर्गुणस्योत्कटत्वम् निम्मसहेडुकानिविणोमहे
विनणनार्थियारं अम्मणोहोइ अरदवासाबुसहिअअन्तणोडकदो अचसंविडकानिलत्तणगुण
पेतयासहृदयत्वस्यमरुगुणस्योत्कटत्वम् ६८ पकस्यानेकत्रसामावेकत्रनियमनेपरिसंख्या ६९

प्र॰ ५॰ ३४ काविसमादेर्धगरकिंलब्धं त्वं ङ्गणगुणग्राही किं स्वविस्तकर्त्तं किं ड्रगोज्ज्वलोलसे किमासेवं
मुक्तोऽसविपमनुवधंयुसरित: किमेकांते ध्येयं चरणयुगलं कोऽस्तभमत: किमाराध्यं पुण्यं
34 किमभिलषणीयं च करुणायदासत्या चेतो निरवधिविमुक्तैप्रभवति कौटिल्यकचनिव
येकरचरणाधरदलेषु रागस्तेकाठिन्यं ऊचयुगले तरलत्वं नयनयोर्वसति विलंघयंतिक्र
निवृत्तयस्तां लीलावतीनां नयनोत्पलानि विभर्त्ति यस्यामपि वक्रिमाणमेको महाकालजन्
गर्धचूड: ९९ अकर्षीयेषिघणांविधि: १० धृष्टिसितामवभुजंगमपारयेनांविक्रमैराजतदिदं
हितयचपीथ्या: दिक्कुंजरा: ऊरुतनतनिघिनयेदिधिषीरेव: करोतिदरकोम्लेकमानतमत्पम् अमरे
वमवलोकर्षे: १० निहृतस्यपुनरुदय: प्रतिप्रभव: ११ पन्नगेश्वरफणास्वतहलत्तसरोग
तलिनापिसर्वत: श्राईताराजमहरामुभिर्गताभूमिभ्यपिकमापगौरवम् अथनिहतस्यगौरव
स्यपुनरुदय: विभिन्नवर्णागरुडाग्रजेन सूर्यस्य रथ्या: परित: स्फुरंत्या रत्नै: पुनर्यत्र रुचा
रुचसा मानिनिपिरवंशाकरीरतीले: १२ युगपदनेककार्यकारीयन्तलत्रम् १२ तत्रैसम
तिस्मपाष्टरभविअपरिहासमसीकचभमततनिष्ठेसंदनयणभागे अपरिकावलिग्रामहेकि ३५

ति अत्र प्रकारभेदेन प्रयत्नो युगपत्तिस्तस्य रणोत्कर्षपातेन कृत् यस्मात्समंसमरकर्मेदिहत्तमा
णोर्दोषाद्वयं फणिभिरपि चमत्कारकः यत्र गिनेत्तृणान्यानकबन्धनेत्र दृष्टकृतानेन चमत्काराभ
ट सिंहनादः णाहरगाकरण्णगाहत्तानुणोरिति अत्र हरावपीडगोणा अत्रोसोर अर्थरङ्ग अत्रम अत्रसंकेअऊ
विभाद् ॥२॥ अंगिनः फलवत्वे परस्याफलत्वमंगम् ॥३॥ देवस्य कोपविषयिसाधनत्वात्सियाय युगा
युधः स्वरभिणस्समभेवसत्यम् नसैव यत्फलवत्वमनंगभावात्मयुज्यते यासफलं यत्प्रामते
ति अत्रांगभूतस्मरभौको पफलाभावः यथा वा अत्र प्रस्मरत्पपरिपाहित्रपसफलं तमलिअतिस्मि
णावसिअंगमविगलिअणि अपरिभाअराणरमणीण अणाणमतलिआणं दोसगोणके अर्से
इण अयुणं अविलतीणत्तआणाणरसद्दरसु अइरपणमणो अत्रांगिनोहृदयस्य फलवत्वेंगणां
नेत्रादीनां दर्शनादि विच्छेदात्फलाभावः यमतो त्रेणांगरसैर्यैनोकुमलंकारलोते ज्ञमरेहविम
मुहपथमभुवाविषयो चित्तमविंतमेतदेव उदञ्जेभनत्फणामणीनामचिनानामपिनत्वतेव
तेच अत्रांगिनोभुजंगनिवहस्यभूषणीभूतत्वेनसाफल्यतदंगभूतानांफणामणीनामाभरणा
त्वाद्भावादफलत्वम् ॥३॥ तदिपर्ययोनंगम् यथा अस्त्रीकृतास्तहवरोद्धारिपुंगवेनलंकेंद्रवदसि

अ० ड० मरणालम्बनः । पश्चात् तत्रस्थितैस्तत्कुसुमैः कुसुमेषुरेव सीतावियोगविधुरे हृद्यमानत्वान् अशोकि
२५ त्वस्य विफलत्वं तदंगानां कुसुमाणां फलवत्वम् कस्तूरिकाबृहणकेसरगर्भवत्सार्भजनाद्र
35 भरे विफलीबभूव पवमानिलेन मृगभीभवनात्तेषां प्रापुकताज्ञिसदेमो मलयानिलास्वम् २४
देशास्पिकयार्थान्तरापतनसमर्थापत्तिः २५ यथा पशुपतिरपि तान्यहानि कृच्छ्राद् गमयदद्रि
सुतासमागमोत्कः कमपरमवशं न विप्रकुर्युर्विभुमपि तं यदमी स्पृशन्ति भावाः अत्रापतनतोर्था
न्तरस्योपादानम् अनुपादाने तु यथा श्रीशारदापारदैः पवित्रैः स्पष्टैः समन्ताडिमवंदहद्भिः य
योलस्वन्निर्भरयाग्स्वगर्भसंदर्भिणः संत्यपि गाभेयूपाः श्लिष्टशाहुनिबेधापीयं दृश्यते यथा अले
कारः शंकाकरनरकपालं परिजनो विशीर्णांगो भृंगी वसु च वृषएको बहुवयाः अवस्थेयं स्था
णोरपि भवति सर्वामरगुरोर्विधौ वक्रे मूर्ध्नि स्थितवति वयं के पुनरमी २७ समुदाये समुदायाना
मपपत्तिः संभवः २८ समन्तापतपनः प्रगल्भते वाहिनीनिवहशोषणेन तः संभवतरि वैकैक
वाहिनीशोषणे किमिव कौतुकं भवेद् विभो अत्र वाहिनीनिवहशोषकस्यैकवाहिनीशोषणोपपत्तिः
यथा वा न विना हृदयेन विहरत्यबले बयन्न पतिर्यदेकमत्र इत्यदः कियत् बद्धरंहसो सदयते २५

वचाजिनः पट्टनामनेकमनसां विलंघने २९ तस्य बलविरोधो विकस्वः ॥ यथा विष्णुरिव
रणसोऽहं विलासयी अवंसघणमालपणमहसङ्गमहर्णं वाङ्गबलश्रमगीणम् अत्र प्रणामत्वा
दूरेरनुगामित्वम् वस्तुप्रतिवस्तुभावेन यथा स्तुष्टं विधातृकृतचितं मत्वमेव चं वङ्कं ननभ्रूनव
कानविलोकनेष्वप्रणांकविंबमयवाविलसत्कलंकमेकेन यदिहितपवनगत्मकाशः अत्र
वेचदिलोलत्वयोः पर्यायेन निर्देशः भकलंकयोस्तु बिंबप्रतिबिंबभावः ॥ गुणक्रियायोगा
पद्यमन्यमापितत्करत्वं चमत्कारः २८ विदलितसकलारिकुलं नव बलसिद्धास्त्रविमलं
च प्रबलमबोनितवायिषमलिनानि वनानि ज्ञानानि अयमेकपदे तयाविषयोगः प्रियया चोप
नतोऽतिडम्बहोऽसे न वावारिधरोद्घादहोभिर्भवति च चनिरात्तपत्ररसः अत्र विमलत्वमलिन
त्वयोर्गुणयोरुत्पतनमतनभवयोः भिन्नाधिकरणत्वेन समत्वमः एकाधिकरणत्वेन तु यथा विश्रा
णाध्दयेत्वयाविनिर्दिष्टते प्रमाभिधानं नवं शाल्यं यदिह दधाति मा विधुरितासा यतदाकर्णतास्
शेतेस्मृष्यतिनास्पतिप्रलपतिप्रम्लायतिप्रेवेति भ्रामत्युल्वदति मणमपतिस्खलन्तुन्मूर्छति त्रुस
ति यथा वा सितं ज्योत्स्नाजाले स्फुरणकृचिमंध्याकर भैरेतमस्तोमैः श्यामक्षविभपटलैः पीत।

ग्रो·टी· मपिव नभोनीलीनीलं रतिरमणाली लाविहरणस्थली धात्राविगेवतरमपुनाविचित्रितमदः गुण
३९ क्रिययोः सामस्त्येनाप्ययं भवति यथा त्वं वङ्कुचिनतस्त्वं वेदमितवत्साहूतनमाकेकरं व्याहृतं म
मरत्मस्मादिमत्क्रलं समेममकमंग्रेस्थिरम् उद्बुधानमपांगवतिविकचं मन्ननरंगोत्तरं च दत्तस्मात्क
ववर्तनेरमवशारेकैकमन्यक्रियम् अत्रत्वं वदिम्यादयः क्रियाशह्यास्केकरादयश्च गुणश
ब्दाः इति सामस्त्येन गुणक्रियाशह्यायोगपद्यं द्वितीयो यथा हूरादागतवानिनिद्धिज्ञइतिक्ले
शीति विद्यानिमितीरोणापाप इति त्वराश्चय इति स्वासिंकद्रस्वीति च भ्रमतं गुणिबोपवस्यभवतः
कल्पद्रुमस्यार्थिनामयथामरइति प्रसारयह्योकिंवापरैः हूलूनैः अत्रदूरादागमनस्येवपरि
हरीणं प्रसादकरणत्वेन्येषामपितद्यानमपनिबद्धम् यथा वा दुर्वाराः स्मरमार्गणाः प्रियतमो द
रे मनोन्युत्कंगाढं प्रेमनवं वयोतिकठिनाः प्राणाः कुलं निर्मलम् स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथः
सुहृत्कालः कृतांतो क्षमो नो सख्यश्चतुराः कथं नु विरहः सोढव्य इत्थं शठः ७८ इष्टकरसिद्धिकृद
म्यमनभ्यासः ७९ यथा प्रविवेश विनिर्धयोवयत्नयनाग्नेर्मदनः पिनाकिनः त्वपतिप्रबल
प्रतापमय्युपमन्यत्वनपवनास्वसत् ७९ स्वयं विपीयस्यान्यनस्मिद्धिरभीष्टम् ८०। यथा दोःशा ३९

लिनामानयसोरभाणां यह्लोहस्यानैः करणीयमासीत् भागायमानोऽग्निर्जवमंलोरहेल्लदलधूव
न्वरस्वत्कृष्णः यथावा जंपा अपहुणवर्णअवहणाणियकरं विकाअर्धमहमहकोइला
कलवरेण अंविणिस्सविअं कारणोनसंयोगात्काधमकरनेसमाधिः ८। यथावा मानम
स्यानिराकर्तुं पादयोर्मे पतितः उपकाराय दिष्ट्या स्मरदीर्णं घनगर्जितम् यथावा वहुजा
इ अरिरमणीणं हस्तमपमेरणाकमलगोणमंडाणपाडिमापि अविडो अपरिवडिअ
दिअ ९। मानमस्पमतिवंधः प्रसृतः १२ रविरमस्हवसेणांणअणणोव्वमलाणं पमतंणं
पडिवइनंपि अमहपत्रेकसिरिंहसणेरसेण यथावा पिनाकिनोमूर्निवृमर्पिंरर्पितं नयत्रे
गनिवनाद्विलीयते किरीटकोटीमरमेपिनोविधोः प्रभाभिराश्यानसिवोत्तरायणे डारप
संयोअलिआणालेणपत्तोहरस्सजोमसिरणस्सरसविसलिलभरेणसोविद्दइविडेकत्ति १२ अ
निष्टप्तनरीयस्यवाप्रतिहृतं संप्रायनीकम् नत्राउमसमविनपरिमचेवनवेति अस्यवाच्चविधम्
क्रमेणोदाहरणम् नर नरम अमर रणंकुणइअलीसामिवारणोदस्सपस्ससोरिनूरत
रकस्साचाअंसममपेनइ यडोह्वोविविहितपथवनावसाने हेराम्पडुः स्तिननरं रजनीशः।

पु.उ. जंगमम् आपाययत्कुवयटनेनकरंगाढ्हेष्ठेलंन्नांसमार्ज्जनिजगोत्रपराभवोत्थम् सद्देरिणाःक्वचेशंशो
२१ विंयमणाययधृतितिरोघादिवृन्तघोरेणानिरव्हन्तपयिनी यथावा यस्यकिंचिदपकर्तुंमक्षमःका
37 यनिग्रहूरस्हीनविग्रहः कांतवक्त्रसहसाक्रतिक्रनोराहुरिंदुमधुनापिबाधते नयसमस्तर्गज्ञा
पिनःकिंविकर्त्तुंतमोहृषा भिडेरणाम्परस्त्रीणाम्दरेतृन्निगीषति ८८ अन्ययात्वमस्यनेकम
इदंवणागवस्थानंविषम् क्रमेणोदाहरणम् यस्तरिअदिणाअरवरभरमनलिअमाहिप्पाकिवनेणा
कमअवणाकम आणावेधवोयसोविन्अरमलिणानमलिअइ अज्जेहक्रमस्वचंप्रतिसमुखेन
चंद्रस्यानहूनत्वम् कविवस्करबिंडरालेनन्वस्भ अरेशेपयावमाकृत्यंअरिरमकणाकणालोअणा
कंमोइयेसेइ अत्रेहप्रतापभजस्यानसविनानकृत्यम् यस्यसविलोचनानोविवेरनालेपुत
इरीकणाम् साक्रसपारतालसणिसोन्दपंमिरोस्म अत्रपत्नारोसाहयणानदीयसधाय
स्यसेविनानकृत्यम् यथावा युष्माणामेवनिदासवकमनगुणान्यलवानामरक्ष्णान्स्मा
मक्राभिकानामभवद्गणायद्रानद्रसेपुरोघान् भक्तिव्यानंजसोद्दस्यगामदन्तिलकैर्वाद्रनेना
गराघोधांतंनघावनघानन्तमिहिरमहः क्रमराघेणाराधा सय्यपनणाणिस्मविश्वंगाइइ २१

मी इयंपाण्डुभावेगात्हक्कोर्तिकर्तिपसेनिकिन अकिमिप्राइ अत्रनदीयायांकान्तावल्लभ
त्विन्येषांगणादान्यकुलम् ८४ उपमानस्यतेषु उपमेयताकलनंवाप्रतीपम् ८५ तत्राद्यंयथा
लावण्यौकसि सप्रतापगरिमण्यग्रेसरे त्यागिनां देव त्वय्यवनिभारक्षमभुजे निष्पादिते वेधसा
इन्दुः किं घटितः किमेष विहितः पूषा किमुत्पादितं चिन्तारत्नमहो मुधैव किममी सृष्टाः कुल
क्ष्माभृतः अत्र लावण्यौकस्त्वादेरनुगामित्वम् दइ अत्र आणास्मिकपकमणालपनिदिनाश्रमि
कडेनारिस्फगुक्ष्मसक्ष्मस्मलिणकलंकोममीकीप अत्रालककलंकयोर्बिम्बप्रतिबिम्बभाव
कुसुममलिनत्वयोःपर्यायत्वम् संरक्तत्वाद्यनिर्दिष्टम् द्वितीयोयथा गर्वमसंवाह्यमिमंलो
चनयुगलेनकिंवहसिमुग्धे सन्तीदृशानि दिशिदिशि सरस्सुननुनीलनलिनानि अत्रदीर्घत्वा
द्यनिर्दिष्टम् तच्चक्रवअप्रोजनमस्यम् अमलिणकोडेल्लोणकन्तिसरसेण अइकमणाणप्पमासिलेबा
नवमिन्नइसोहिणीरमणो अत्रकान्तिसरसत्वमनुगामि मृगमदकलंकयोर्बिम्बप्रतिबिम्बभा
वः मलिनत्वकुसुमत्वयोःपर्यायत्वम् वस्तुनावस्तुनतरनिगूहनंमीलितम् वस्तुनआवस्तुनह
नागान्तकेवनादिविध्यम् क्रमेणयथा अनङ्गानरलेहस्योमधुरवक्कवर्णागिरोविलासभरा

अ·क·
७८

सकरागानिरन्तीवकांतेवपुः इतिस्फुरितमंगकेसर्वेगहेशांस्वतोलीलयातनद्धनमदोदयः कृतप
दोपिसंलक्ष्यते अत्रहृत्कारस्यादेः सहजत्वम् येकेंदुयाम्निवसंतिसदाहिमाद्रेस्त्वत्पातशंकिनपि
येविवशाहिवसे अत्रगामलकमहृहृत्तास्तकमपंतेषामदोवतभिर्वान्तथोपभित्तः अत्रवे
स्फुटत्वस्फुरोमांबादेरागंतकत्वम् सहजत्वसान्येनगुणसाम्यादेकात्म्यसामान्यम् ८७ वेलद्भ
मरपरिवलितग्रकमलवलयपरस्मिन्हृदवर्णानलसिप्तदग्रफुड्णकूलेविजङ्गणापाणसमग्र
स्मि अत्रवक्तव्यायनिर्दिष्टम् मध्येजनपदसैर्णमह्योनाममलविषाम् गाहेवलक्ष्यतामेतियत्र
पूर्णेंदुमंडलम् अत्रामलकांतित्वमनुगतम् यथावा नेगच्छरमिहृवपरिसंदिग्धमणरमणीग
सहृम्ग्रकेणसंदेरणीहेमजंजनूणालंकविजृंभमग्रकौ अत्रसौन्दर्यतिथिवम् अभेदमृत्
त्वकाभिरागन्तालतामिरीषहृलसिनालिपंक्तिभिः इत्यपुरोमारुतनर्तितालकानलक्ष्यतेव
कमवामनस्तनी अत्रस्तनालकानांस्तवकभ्रमरौबिंबप्रतिबिंबत्वेननिर्दिष्टौ ललननर्तनयोः
पर्यायत्वम् ८७ साम्यादभेदेपितुजिह्नेदेविवेकः ८८ नवाम्बुवाहप्रतिबिंबवर्णाययोग्रसृता
हृदणहर्म्यभूमौ यत्किलभंतेपुरसुंदरीणांसालक्तकाः प्राह्वषोपादसुदाः यथावा मदामोदेनश ७८

क्रैभो कौरैः शिवशाङ्करः दंडैस्तपुंडरीकाणि अब्जानि तेषु प्रमाणेषु गोरंभणाभ्रजलावणिमिलि
ते हैमकंकणम् कान्तिमेनवयस्याभिः कंठश्लेषेणनीयते ८८ सगुणत्वागाद्गुणत्वात्स्वीकार्य
लक्षणः ८९ इन्द्रादयः स्वंदन्तीमिंडवज्राश्चेत्रस्त्ववेत्यादिमहायमसमत् वपुस्स्वमेगारमथेसमक्षे
संतापकत्वंहरत्ववह्नियोगात् अत्रवह्निगुणस्यसंतापकत्वस्यस्वीकारः चंदनास्तत्कथमनगानि
श्वासानलस्पृष्टिनः सूक्ष्मपंथेषपथिकामयेनमलयमारुतः अत्रसूक्ष्मितनवसस्यकोमलीपा
लिः तेनजरणादिसादिमयुरवस्तुवर्गिकालर्थेद्रहितिवमेपिमाणिक्यणिज्ञेयमहि अत्रवहुत्रेवमा
देमि अत्रतापनमारणात्मयोः क्रिययोः स्वीकारः ९० उल्लासस्सोत्त्वयनमसत्कृतसंभाव्यमा
नमुत्तरवोत्तरम् ९१ क्रमेणोदाहरणम् भिन्नोकस्याज्ञयाकिंननुशफरवपेजालिकेषात्वि
मत्स्यान्मध्येमयापवत्स्वपयामिमधुसमम्वेषण्यायामिवेषणम् हत्वारी किंकरिष्येकतितवरि
पवसंधिभिर्यत्स्मियेषांवोरत्वंयुतहेतोः कथमसि किंनवोयेनभित्तनमसे अत्रशफरव
पेजालिकेषत्सुतरांत्कत्स्याद्युत्तरूपस्योत्तयनम् पुमः संबोधनेकिंविदधतिकरिणांकेरु
वोरेनभिषक् किंकाश्मयानेतिमरणानरवरनरकेकोवपीत्कीडनंकिम् केवावर्षासनस्सत्

अ०उ० णमिवहरिणाकिंनबोधैर्विभिन्नंवियोगेपर्यंकोविशयतिततन्वंमदावाविमूढः अत्रनम
२९ दवाविमूढस्यसंभंगासंभंगापदेशेनविहृतत्वम् ५९ सूक्ष्मार्थप्रकाशनेसूक्ष्मम् यथा संकेतकालम
39 नसंविटंज्ञात्वाविदग्धयाहसन्नेत्रार्पिताकूतंलीलापद्मंनिमीलितम् वक्त्रस्यन्दिस्वेदबिंदुप्रबंधै
र्दृष्ट्वाभिन्नंकुंकुमंकापिकंठे पुंस्त्वंतन्व्याव्यंजयंतीवयस्यास्मित्वापाणौखड्गलेखांलिलेख य
थाकर्णोत्पलस्यलहरसाटोपावलोकिनीः दृष्ट्वावधूःप्रियोपांतेमत्वाबोधिःप्रतिमुच्यते ६१ उ
द्भेदनिगूहनंव्याजोक्तिः ६२ उद्भेदस्याशंकामानउत्पन्नश्चेतिद्विधा क्रमेणयथा अरयदस्यासि
किंतंबिंबबुद्ध्यापरंमेभवचपलनिराशाःपंकजस्यफलानाम् इतिदर्शितमवाप्यहारदेशा
ममस्यानिगदितिशुकमश्रुःकांतदंततत्तनोष्ठी अत्रचेकामानकांतदंतक्षतोष्ठत्वोद्भेदस्यनि
गूहनम् यथावा पकवणरणकवशाज्जातरंभगोरद अपूर्विपविदारणाकदमि अमेलम
हिलेइयजलेपउंगभारे अत्रचेकामानस्यकर्दमलेपनोद्भेदस्यकार्दमिकवस्त्रपरिधानेनि
गूहनम् यथा शैलेंद्रप्रतिपाद्यमानगिरिजाहस्तोपगूढोल्लसद्रोमांचादिविसंस्थुलाखिल
विधिव्यासंगभंगाकुलःहाशैत्यंतुहिनाचलस्यकरयोरित्यूचिवान्सस्मितं शैलांतःपुरमातृमं २९

इलगाणेर्हृष्टोवनाद्व:शिवः अद्येरसंसोवादिनोह्निन्नस्यभावस्यशैन्योपदोयेणनिगूहणाम् य
थावा नवप्पर्धीसनभाजिकिन्नगाणोङ्गीनैर्भवह्निकमेरंतस्रांस्तूनमत्सरोपिभगवानाकारणमे।
कृती उन्मीलद्रवदीयदत्तिणभजारोमांचविडोश्वरद्वाष्पैरेवविलोचनैरभिनयत्यानंदमावं
इलः अद्योह्निन्नस्यमन्नरसस्यवाष्पोद्रेदेननिगूहनम् ९२ अन्यथाउकस्यवाक्यस्यकान्यस्त्रीषाभा
मन्यथाघोजनेवकोक्तिः ९२ कमेणोदाहरणम् गुरुपरंतेत्रतयावनहृरत्नरंदेशसृस्त्रिोगं।
तम् अलिकुलकोकिललिलितेनेष्यतिसखिसरभिसमयेसा पतत्रायिकयागमनेनिषेपत
योक्तनमुख्याकाक्वाविधिपर्यंतनांप्राप्नितम् प्रेन्हाकेनेहशीबुद्धिर्दाहरणावत्निर्मितात्रिगुणा
भूषनेबुद्धिर्नेनदारुमयीकवित् अथदारुणेतिमयमानमस्केस्नेषभंगपान्तनोयातेयोत्तिनम्
यथावा नंहालाहलमाकरोषिमनसो मूर्छांसमालिंगिनोहालैनैववविभर्षिनैववहलंसूपे
सिकिंहालिकः समन्हालिकनैवतेसस्वितमकस्यणेवाहनेवकोमैतितिजितोहिमाहिम
नयासेरावनाद्व:शिवः उभयस्वेनवक्रोक्तिर्यथा विजयेकुशालस्याहोनकीडितुसहसने
नसहसका विजयेकुशलोस्मिनत्रअहोतहयमिरंपाणो किंसेडरोदरेणमयानगणप॥

ग्रं॰ ऽ॰ नियरित्रतेभिमतः कः प्रद्वेष्टि विनायक सिद्दिलेकः किंनज्ञानासि चेद्ग्रहणोनविनानासिर
५० मेकिंप्रतारयसेवम् देवैायदिहवितनसिद्ंवेदिनाहूयनंगराहुः हागदेशितरंह्रेभयहृतन।
५० निकटस्थितैरविःकस्य यदिनेब्बसिसंस्पकसंप्रपन्नेवेषहागदिः वसुरक्षितेनक्षीडभवत्म
सहकौहशीनजिक्षेषि किंवस्वमिर्नुमतोसुंडगायरानेवपश्यपुनः आरोपयसिस्वधाकिंन।
हमभिज्ञनवदंकस्यादिव्यवर्षसहस्रस्थितेतिनयुक्तमभिधानम् इतिकपयस्थपातिपेशलप्र।
सकलीलाप्रयुक्तवक्रोक्तिः दर्पवशानरलतारकमाननमथ्याइवान्यान्यः ९३ सूक्ष्मवस्तुस्वभा
वयथावद्वर्णनेनस्वभावोक्तिः ९४ यथा पस्तासायंसीनाविनरतिनदग्रेस्वगदिणोसुमिचाय।
न्रायप्रणिहितविशेषंतदन्तव यदामेयत्नामेयदनतिरसंयश्वविरतंफलंवाम्हलंवास्वय
तितेनस्वसशानम् यथावा सयःपुरीपरिसरेपिपिरीषमृद्दी सीताजवात्रिचराणिपद।
निरत्या गंतव्यमस्यकियदित्यसकृद्ब्रुवाणा रामास्रुणःकृतवतीप्रथमावतारम् यथावा।
कौकारोनखकोटिचंचपुटकव्याबहूनेहंकिनस्तंभाःऊंनलाकोनकव्यनिकरैसीकारसी
मतितः हृहल्लिप्रदवामनस्तनभरोत्सेकांकपालीस्वयम् सेकाकेकरलोचनस्यकृतिनःक ५८

णांवक्त्रंस्मीभवेत् ॥ ९४ ॥ विप्रकृष्टस्य प्रत्यक्षायमाणत्वं भाविकम् ॥ ९५ ॥ प्रकृष्टत्वं देशेन कालेन स्व
भावेन चेत्यस्य त्रैविध्यम् कालविप्रकृष्टस्यापि भूतभावित्वेन द्विभेदत्वा इत्यस्य चत्वारो भेदाः
क्रमेणोदाहरणम् लीलाम्बुजकमलघ्नविग्रहमयग्रन्थिग्रहः शार्ङ्गिणस्तीर्थे सोऽयन्निधौ वरुणस्य व
निम्नस्तुत्रीपतेरम्भगात् वामार्धध्वजराजदेवनृपतिश्च लापरार्धं सवलनकेलीकंकणादंदम्बुक
वहलोत्फालावचलं वपुः अत्र लोकान्तरेत्वाद्दश्यवपुरुत्पादनाद्देशविप्रकृष्टत्वम् दर्भाङ्कुरेण
चरणः क्षत इत्यकाण्डे तन्वी स्थिता कतिचिदेव पदानि गत्वा आसीद्विवृत्तवदना च विमोचयन्ती
शाखासु वल्कलमसक्तमपि द्रुमाणाम् अत्र शाकुन्तलाद्याभूतकालत्वविप्रकृष्टत्वम् भावि
कालविप्रकृष्टत्वं यथा त्रिस्रोतस्विमावित्रलघ्वरपुरोहन्यमानाद्विरोद्राधानप्रासनस्मरवदनम
स्कारवामदत्तकर्णाः पाणिस्पर्शाद्गहनतरगम्भीरयन्तस्त्वजातिं जेष्यन्त्येष त्रिभुवनगुरुः कार्कि
ट्रूपेणाविष्टः उत्तिष्ठेत्यारतांनेभरसर्वरापतोपाणिनेकेन कृत्वा धृत्वा चान्येन वासो विगलितक
वरीभारसंसंवहन्त्याः भूयस्तत्कालकान्तिद्विगुणितसुरतप्रीतिना वैरिणा नः शय्यामालिङ्गितो
नेव पुरस्तत् सलसहवाहुलन्न्याः पुनातु अत्र लक्ष्मीस्वभावविप्रकृष्टत्वम् ॥ ९५ ॥ अङ्गाभूतमहापुरु

प्र॰ षचरितमुदाहृतम् ५९ यथा तदिदमरण्यं यस्मिंदशरथवचनानुपालनव्यसनी निवसन्बाहुस
का॰ हायश्चकार रक्षःक्षयं रामः ५ यथा कविकान्ताविरहगुरुणा स्वाधिकारप्रमत्तः शापेनास्तंग
५८ मितमहिमा वर्षभोग्येन भर्तुः यक्षश्चक्रे जनकतनयास्नानपुण्योदकेषु स्निग्धच्छायातरुषु॰
५१ वसतिं रामगिर्याश्रमेषु ५९ रसभावतदाभासभावानां निवेशे रसवत्प्रेयऊर्जस्वीसमाहितानि
रसा नव भावास्त्रयस्त्रिंशत् यदुक्तम् शृङ्गारहास्यकरुणरौद्रवीरभयानकाः बीभत्साद्भुत
शान्ताः नव नाट्यरसाः स्मृता इति निर्वेदग्लानिशङ्काख्यास्तथासूयामदश्रमाः आलस्यं चैव
दैन्यं च चिन्ता मोहः स्मृतिर्धृतिः। व्रीडा चपलता हर्ष आवेगो जडता तथा गर्वो विषाद औत्सुक्यं
निद्रापस्मार एव च सुप्तं विबोधोऽमर्षश्चाप्यवहित्थमथोग्रता मतिर्व्याधिस्तथोन्मादस्तथाम
रणमेव च त्रासश्चैव वितर्कश्च विज्ञेया व्यभिचारिणः त्रयस्त्रिंशदमी भावाः समाख्यातास्तु
नामतः इति रतिर्देवादिविषया व्यभिचारी तथाञ्जितः भावः प्रोक्तः इति तदाभासा रसाभासा
भावाभासश्च तत्प्रशमो भावप्रशमो भावप्रशमश्च पञ्चाह्लाद्योपरंजनकतयोपनिबन्धे
क्रमेणारसवदादयोऽलंकाराः किंहास्ये न न से प्रयास्यसि पुनः प्राप्तश्चिराद्दर्शनं केयं निष्करु ५।

णप्रवासमहविनाकेनासिहतनीकृतः स्वमांनेष्वितिवोवदंढ्ढियतनमश्रासक्तकंठग्रहोत्सुकारोदि
तिविक्रवाङ्कवलयत्तारे रिपुस्त्रीजनः। अत्रराजविषयरत्याख्यस्यभावस्योपरंजकतया क
रुणोंगमस्यापिशृंगारः यथावा पार्वत्याःरवितोकपालिहृषभेन्दुठं विलासार्थस्यंग्रीष्मकोतम
हादिलोचनलसज्वालेपिनाकांकितम् केदर्पोकितनश्रोकसेकविवलत्केकालमर्थेडुमसङ्गसा
गवष्ठुतानवोनरसाम्नुषंडरारेवपुः अत्रभगवद्विषयायारतेनैवरसाश्रंगम् कचकचवि
बुकाग्रेपाणिग्रुभ्याहतेषु। प्रथमजलधिपुत्रीसंगमेनंगरंगे निविडनिविडनीविग्रंथिविस्ने
सनेवक्रोम्बरधिकमुनाम्या प्रांविणोवःपुनातु अत्रौत्सुक्यप्राग्विविषयेरतिप्रति अंगमिति
प्रेयोलंकारः देवादिविषयरत्यात्मभावप्रतिबन्धे पुनरयंयथा केठेर्पयमनुरगणामस्तूयया
मेयासिन्ययीप्राग्नीविययस्समयेह्रतेनान्तः नूनंनदासमहरूपेमिहृणींद्रहारवनत्रलम्बाशितिभने
मरोणापिहर्षम अत्रभगवद्विषयारतेमरणाविषयायारतेरंगम् ऊर्जस्वियथा वेदीकृतचन्द्रप॰
द्विषांलगहशालाःप्रपतत्प्रेयसेषांस्लिष्यन्तिप्रणयेतिलांतिशवलमसुमंजुतितेसैनिकाः अस्माकं
हवनेहेशोनिंपतितोस्योविस्मवारांनिधेविधत्ताविपदोविलासहरितिनैः प्रत्यर्थिभिःस्थयते ॥

प्र· अत्र राजविषयारतेः प्रथमद्वितीयाचरणयो रसाभासभावाभासावेवं न व्यभिचारिभावापेक्षयापुन
उ· रुदयं यथा हिमानवारणनिवासस्थलीशुभानि नलिनीनां निकुरुहल्लकोल्लपसङ्गमेङ्गस्तस्त्रवन
५२ हिलोचनेनकेनपल्लीपतिनानिरीक्ष्यते अत्र शबराणां परदारविषयमौत्सुक्यमसतोविभेन
प्रवृत्तमिति भावाभासे विषयोऽरतिप्रसंगम् समाहितेन यथा प्रविनलकरवालकम्पनैर्भ्रुकुटी
तर्जनगर्जनैर्मुहुः ददृशे तव वैरिणां मदः स गतः क्वापि तवेक्षणे क्षणात् अत्र राजविषयाया-
रतेरङ्गभूतस्य शत्रुविषयस्य मदस्य प्रशमः देवादिविषयरत्याख्यभावापेक्षया पुनरुदयं यथा ॥
अत्र स्थाः पारितः स्फुरन्ति गिरयः स्फारास्तथाम्भोधयः तानेतानपि बिभ्रती किमिति न क्लान्ता
सि तुभ्यं नमः आश्चर्येण मुहुर्मुहुः स्तुतिमिति प्रस्तौमि यावद्भुवः तावद्बिभ्रदिमां स्मृतस्तव
भुजो वाचस्ततो मुद्रिताः अत्र राजविषयाया रतेरङ्गभूतस्य भूविषयस्य रत्याख्यस्य भावस्य प्र
शमस्य नतम् भावोदयसंधिशबलताश्च न त्वव्यभिचारिभावापेक्षया भावोदयो यथा साकं
कुरङ्गकदृशां मधुपानलीलां कर्तुं सुहृद्भिरपि वैरिणि ते प्रवृत्ते अन्याभिधायितनवासवि
भोगरहीते केनापि तव विषमामकरोदवस्थाम् अत्र राजविषयारतेरङ्गभूतस्य त्रासस्योदयः ५२

व्यभिचारिभावापेक्षया भावसंधिर्यथा अस्योत्थानकालोल्लसदसहभावस्पन्दनपस्मः कथा
नोविस्तंभेषष्यवरस्विकःशैलदुहितुः प्रमोदं वोदिशतात्कपटवटुवेशापनयने त्वराशैथि
ल्याभ्यां युगपदभियुक्तःस्मरहरः अत्र भगवद्विषयायां रतेरंगभूतयोरावेगधैर्ययोःसंधि ॥
व्यभिचारिभावापेक्षया भावशबलो यथा पश्येत्कश्चिच्चलचपल रे का त्वराहं कुमारीह
स्तालंबं विनरहहहा व्युत्क्रमः कासि यासि । इत्थं पृथ्वीपरिवृढ भवद्विद्विषोरण्यवृत्तेः क
न्याकंचित्फलकिसलयान्यादधानाभिधत्ते अत्र राजविषयायां रतेः शंकासूयाधृतिस्मृतौ
त्सुक्यदैन्यविबोधास्मृत्कानां पूर्वपूर्वोपमर्देन निबन्धादुद्गतत्वम देवतादिविषयरत्यात्म
भावापेक्षयापुनः भावोदयो यथा त्रिशंकोः परित्राणे नो उग्रपुनामास्मलक्षणम् यदक
स्मादेवाद्य विश्वामित्रं प्रतिस्पृहा । अत्र विश्वामित्रविषयायां रतौ रुद्रयः देवतादिविषयर
त्यात्मभावापेक्षया भावसंधिर्यथा परिचुम्बनीयचलकाकपक्षकं ननयं कथंचित्तरं त्व
लितैःपतिः अभिवंदनीयतमपादपंकजं कृतधीःप्रतीपवकतवाकथंचनीम अत्र त्व
रानिविषययोःरत्यात्मभावयोःसन्धिः । देवतादिविषयरत्यात्मभावापेक्षया भावशबलोय शव.
या ॥

अ. यान्योनैषामिश्रः स्तनोरत्नु ऊलायानि प्रनीभोत्कृतास्य स्यमस्रोदयादिनक्षत्रेवदनस्य शारदग्रहाः
उ. यान्यास्मिन्नवमादसेनिलदयुग्मार्धः पर्यायेनसे व्यानन्दत्वमनाविनाप्रकृतयोमान्येन नि:श्री-
५३ यताम् अत्र पद्मादिविषयाणां रतीनां पूर्वपूर्वोपमर्देनोपनिबद्धानां शबलत्वम् अत्र च रते:
53 रामचरितेन प्रत्यङ्गत्वमिति श्लेकारत्वम् ८० नानालंकारसंसृष्टिः संकरः सर्वादिप्रभृती
नामलंकाराणां संश्लेषमात्रेणापकारान्तप्रवेशेन अङ्गाङ्गिभावेन च द्विधा अत्र संश्लेषमात्रेणाय
था देविदपागलनिबद्धसंदतारनम्मीलन्यामुनलिनीवसभ्यगसङ्गम् एषत्वदाननरुचे
रविलम्बमानः पक्ष्याश्रवं त्यजति निष्प्रतिभः शशाङ्कः अत्र सजातीययो रूपकयोर्द्वयोः सं
श्लेषः एकवाचकानुप्रवेशेन यथा अङ्गेनाश्लेषेन सांगलवगबलपतेः पादसदसयहेत्नुः
हृबोत्संगसलीलत्वयिकनकमृगस्यांगसाधायशोषम् वाणीरन्तः ऊलघ्नप्रगुणानमन्नजे
नादराज्ञीदाममत्ताः कोणेनावेदमाणाः नदन्तुमवववनेदनकर्णोपमाले अत्रेईरगवेस्य
णाणाःस्वभावइतिस्थाभावोक्तिः दामारथेस्त्रप्रत्यदापमानत्वमितिभाविकम् इत्येकस्मिन्वा.
वकेलंकारद्वयमनुप्रविष्टम् अङ्गाङ्गिभावेन यथा अङ्गुलीभिरिवकेशसंचयं सन्निगृह्यति ५३

मिरंसरीचिभिः ऊंमनीकृतसरोजलोचनं त्वं वनीव रजनीहृत्त्वेषाग्री अत्रउपमादीनामितिथं
गुलीभिर्विवेस्तुपमा तथा रजनीहृत्त्वमिन्दुसमा उपमायाः प्रमाणाधिकारजनीसूत्त्वसेषम्मूल
तिशयोक्तिः प्रारंभवदनाख्ययोर्मुख्ययोरभेदा अत्रहिस्वहेतुबलेनलब्धासत्ताकानामुप
मादीनामुपकार्योपकारकत्वमात्रेणनांगांगिभावः इतिसंक्षिप्तम् अस्मत्तासात्रमेवैतदित्युपे
क्ष्यविचक्षणैः अलंकारविमर्शिन्यां शुक्तिरुकवराश्रयात् संगकस्माद्दिग्रूपनिजमत्यपिवाले
ष्ठनार्थितेनैवाक्रम अलिखितिविलालंकृतिसिद्धान्ते जयरथः स्फुटार्थपदम् परिहर्तामिदं
मलंकारोदाहरणम् । कृतिविपश्चिद्दरश्रीजयद्रथस्य । समाप्तश्चायमलंकारोदाहरणम् ॥
संवत् २८ फाल्गुनित्रयोदश्यां परतः ॥ ॥ ॥ ❀

५५

55